

A mai magyar fiatalok gyermekvállalási attitűdje a családszociológiai okok fényében

Kálmán Kata Eszter

Témavezető: Gázsó Dániel

ELSŐ FEJEZET

A téma bemutatása

Ebben a tanulmányban, a teljesség igénye nélkül, megvizsgálom, hogy a családi háttér milyen hatással lehet a mai magyar fiatalok gyermekvállalási kedvére. Kiemelt hangsúlyt fektettem a válások hatásának megismerésére. Feltérképeztem, hogy a szülők válása milyen mértékben és módon lehet hatással a gyermekeik jövőbeli családalapítási terveire. Ehhez feltérképeztem a szakirodalom alapján Magyarországon a családok átalakulását. Megvizsgáltam a házasságok és válások, továbbá a gyermekszám alakulását, illetve az ezen változások mögött álló tényezőket. A gyermekszám csökkenés okainak a szélesebb körű megismerése miatt vizsgáltam meg, hogy szerepet játszhat-e a gyermektelenségben, illetve a kevesebb gyermek vállalásában a családok szerkezetének átalakulása.

A kutatás célja

A gyermekvállalási demotiváció mögött álló esetleges családszociológiai okokra a saját környezetem hívta fel a figyelmet. Amikor az ifjúság körében szóba kerülnek a jövővel kapcsolatos tervek, akkor a családalapítás gyakran nem az első, de nem is a második helyen szerepel. Abban az esetben pedig, hogyha konkrétan a gyermekvállalási szándék vetődik fel, megfigyeltem, hogy a kortársaim gyakran elzárkózóak a témával kapcsolatban. Többször tapasztaltam, hogy kortársaim bár szeretnék majd életük során gyermeket vállalni, azonban a kérdés nem foglalkoztatja a 17-18 éves korosztályt sem túlzottan. Inkább úgy vélekednek a gyermekvállalásról, mint a távoli jövő egy életeseményéről. Érdeklődve tapasztaltam azonban, hogy azok az ismerőseim, barátaim, akiknek a témáról konkrét, átgondoltabb véleményük volt, elutasítóan állnak a gyermekvállaláshoz. Hosszasabb beszélgetés után előbb vagy utóbb felmerültek a gyermekkori sérelmek, esetleg a szülők válása okozta traumák, amelyek az elhatározásukhoz vezettek. Elkezdett foglalkoztatni a téma, hogy vajon felfedezhető-e összefüggés a családi háttér és a fiatalok gyermekvállalási motivációi között. Lehet-e a családi háttér az egyik oka a számos lehetséges ok közül, ami egy fiatal elriaszt a gyermekvállalástól? Ebben a témakörben, amely a gyermekvállalási demotiváció családszociológiai, illetve szociopszichológiai okait vizsgálná kevés korábbi kutatás született, ezért beleástam magam a témába, hogy kiderítsem, vajon valóban szerepet játszhatnak-e a családszociológiai okok is a gyermekvállalási motivációban.

Kutatási kérdéseim

A kutatási kérdéseim arra vonatkoztak, hogy vajon a fiatalok gyermekvállalási demotivációja mögött állhatnak-e családszociológiai okok, illetve, hogy a válás milyen hatással lehet egy fiatal családalapítási terveire.

- Egy fiatal számára a szülei válása jelenthet demotivációt a gyermekvállalás kérdésében?
- Annak ellenére, hogy valakinek nem váltak el a szülei, jelenthet-e a családi háttér, a szülőkkel való kapcsolat demotivációt a gyermekvállalás tekintetében?
- Milyen további családszociológiai és egyéb társadalmi okok játszhatnak szerepet egy fiatal gyermekvállalási demotivációjában?

Módszertan

A gyermekvállalási szándék kutatása valójában egy attitűdvizsgálat, amely értékek és szándékok, illetve az ezek mögötti motivációk vizsgálatából áll össze.

Ebben a témakörben korábbi nagymintás kvantitatív kutatásokat a szakirodalom feldolgozásakor vettem igénybe. A kvantitatív kutatásoknak köszönhetően vizsgálhatjuk, hogy bizonyos események, jelenségek, mint például a nukleáris családmódok csökkenése és a mozaikcsaládok, válások számának növekedése milyen mértékben figyelhető meg a társadalomban, továbbá vizsgálhatjuk a megjelenő térbeli különbségeket, miszerint például egy vizsgált jelenség a városokban nagyobb gyakorisággal fordul elő, mint vidéken. Ezen felül a nagymintás, konkrét adatokra vonatkozó kutatások segíthetnek az időbeli áttekintésben is, amelynek köszönhetően kirajzolódik például, hogy a gyermekszám az 1970–80-as évektől kezdve drasztikus csökkenésnek indult.

Az empirikus anyaggyűjtésemnél azonban a kvalitatív kutatásra fókuszáltam és az interjúalanyaimmal mélyinterjúkat készítettem, hogy a családi helyzetüket, a gyermekvállalással kapcsolatos motivációikat és demotivációikat mélyebben feltérképezhessem, továbbá a gyermekvállalás kérdése, illetve a családi háttér között meghúzódó lehetséges okokat megismerjem. A mélyinterjú lehetőséget nyújt olyan adatgyűjtésre, ahol nem konkrét adatokat szeretnénk vizsgálni és elsődleges célunk nem annak meghatározása, hogy a vizsgált jelenség milyen mértékben érinti a társadalmat. Emellett kiegészítve a már korábbi nagymintás kvantitatív kutatásokat, kvalitatív kutatást végeztem, melynek célja egy-egy társadalmi jelenség mögött húzódó lehetséges okok, összefüggések mélyebb, részletekbe menő megismerése.

A kutatásom általánosságban nem vetíthető rá a társadalomra, mivel az empirikus adatgyűjtésemet 8 személlyel végeztem el, akiket meghatározott szempontok alapján választottam ki, nem a társadalomnak megfeleltethető arányban. Mivel a kutatásomat anonim módon végeztem el, ezért az interjúalanyaimról választott nevek által fogok beszélni a későbbiekben a könnyebb megjegyezhetőség végett, melyek kizárólag a nemüket fogják tükrözni. A két legfontosabb kritérium, ami alapján az interjúalanyaimat kerestem az a családi hátterük: együtt élnek-e a szüleik vagy elváltak, illetve külön élnek, továbbá a gyermekvállalási szándékuk a jövőben.

Szeretne gyermeket vállalni		Nem szeretne gyermeket vállalni	
Elváltak a szülei	Együtt élnek a szülei	Elváltak a szülei/ nem élnek együtt	Együtt élnek a szülei
Péter Laura Hunor	Flóra	Anett Éva	Lilla Imre

1.táblázat : interjúalanyok megnevezése

A célom a saját empirikus kutatásommal az volt, hogy feltérképezsem, milyen lehetséges kapcsolat van az egyes személyek gyermekkor, a szüleikkel való kapcsolat, a szüleik válása, illetve a gyermekvállalási szándékuk között.

Fogalmi keretek tisztázása

Második demográfiai átmenet: Az 1960-1970-es évektől számított változás, mely főként a fejlett országokban figyelhető meg. Két fő eleme, hogy megváltozik a termékenységi magatartás, amely nem éri el az újratermelést biztosító küszöböt, illetve átalakulnak a családi-, és házassági-, élettársi kapcsolatok. Megfigyelhető a népesség tartós csökkenése. A változások mögött elsősorban értékrendbeli változások figyelhetőek meg, melynek értelmében a nacionális-, és vallási értékek szerepe háttérbe szorul és a közösségi eszméről az egyénre helyeződik át a hangsúly.¹

¹demografia.hu Tudástár: Fogalomtár: Második demográfiai átmenet

Letöltés helye: <https://demografia.hu/hu/tudastar/fogalomtar/14-masodik-demografiai-atmenet>; (2024.10.01.)

Nukleáris család: A házassági-, élettársi, illetve vérségi kapcsolatban élő legszűkebb házaspáros típusú, továbbá egyszülős családot nevezzük családmagnak, vagy nukleáris családnak.²

Mozaikcsalád: Házaspáros típusú családdal megegyező összetételű, melyben az egyik szülő nincs kapcsolatban a gyermekkel, illetve gyermekekkel. Két egyszülős család egyesülésekor a családban levő gyermekek között is előfordulhat, hogy nincsen vérségi kapcsolat.³

Elvált: Az a személy, akinek házasságát jogerőre emelkedett bírói ítélet bontotta fel, újabb házasságot nem kötött, és nem létesített bejegyzett élettársi kapcsolatot.⁴

Élettársi kapcsolatban élők: Törvényes házasságkötés nélkül, tartósan élettársi közösségben élők, függetlenül a családi állapotuktól.⁵

Ideálisnak tartott gyermekszám: Az emberek véleménye azt illetően, hogy egy általános családot alapul véve mekkora a „jónak” tartott gyermekszám.⁶

Saját családba tervezett gyermekszám: A már meglévő és kívánt gyermekek együttes száma.⁷

²demografia.hu Tudástár: Fogalomtár: Nukleáris család
Letöltés helye: <https://demografia.hu/hu/tudastar/fogalomtar/81-csalad> (2024.10.01.)

³demografia.hu Tudástár: Fogalomtár: Mozaikcsalád
Letöltés helye: <https://demografia.hu/hu/tudastar/fogalomtar/81-csalad> (2024.10.01.)

⁴Makay Zsuzsanna, Szabó Laura (2018). Válás *Demográfiai portré 2018*, (pp. 45.) KSH Népeségtudományi Kutatóintézet
Letöltés helye: [https://demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografiaipotre/article/view/2729/2642:\(2024.10.01.\)](https://demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografiaipotre/article/view/2729/2642:(2024.10.01.))

⁵Makay Zsuzsanna, Szabó Laura (2018). Válás *Demográfiai portré 2018*, (pp. 45.) KSH Népeségtudományi Kutatóintézet
Letöltés helye: [https://demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografiaipotre/article/view/2729/2642:\(2024.10.01.\)](https://demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografiaipotre/article/view/2729/2642:(2024.10.01.))

⁶Kapitány Balázs, Spéder Zsolt (2018). Gyermekvállalás *Demográfiai portré 2018*, (pp. 64.) KSH Népeségtudományi Kutatóintézet
Letöltés helye: <https://demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografiaipotre/article/view/2730/2643> (2024.10.01.)

⁷Kapitány Balázs, Spéder Zsolt (2018). Gyermekvállalás *Demográfiai portré 2018*, (pp. 45.) KSH Népeségtudományi Kutatóintézet
Letöltés helye: <https://demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografiaipotre/article/view/2730/2643> (2024.10.01.)

Kívánt gyermekszám: A még tervezett gyermekek számát mutatja meg.⁸

Teljes termékenységi arányszám, TTA: Megmutatja, hogy a nők átlagosan hány gyermeknek adnának életet, ha egy adott év termékenységi adatai állandósulnának. Ahhoz, hogy a szülői generáció létszáma reprodukálódjon ennek az értéknek meg kell haladnia a kettőt.⁹

Társadalmi öregedés: A népesség állandóan cserélődik, a nemzedékek váltakozása révén időről időre megújul. A születések, halálozások és vándorlások folyamatosan módosítják a kormegoszlást. A népesség korösszetétele tulajdonképpen ezeknek a folyamatoknak a változásait összegezi.

A korösszetétel változásának két irányát különböztetjük meg: az „öregedést” és a „fiatalodást”. A népességet – demográfiai szempontból – akkor tekintjük öregedőnek, ha korcsoportjai közül az idősebb korúak aránya nő. A demográfiai öregedés, azaz az időskorúak népességen belüli arányának emelkedése, illetve a népesség átlagos, illetve medián életkorának növekedése részben az alacsony termékenység következménye, ám az alacsony termékenység mellett nagy szerepet játszik az életésélyek javulása, az idősek abszolút számának jelentős emelkedése is. A korösszetétel változásainak harmadik összetevője a vándorlás. Amikor kizárólag a demográfiai öregedésről gondolkodunk, gyakran elfelejtjük, hogy a várható élettartam növekedésével, az egészségi állapot javulásával az időskor alsó határa is felfelé tolódik. Például ma 60 évesnek lenni társadalmilag mást jelent, mint 50 évvel ezelőtt jelentett, és mást, mint amit feltehetően 50 év múlva jelenteni fog.¹⁰

⁸Kapitány Balázs, Spéder Zsolt (2018). *Gyermekvállalás Demográfiai portré 2018*, (pp. 45.) KSH Népeségtudományi Kutatóintézet
Letöltés helye: <https://demografia.hu/kiadvanyokononline/index.php/demografiaiportre/article/view/2730/2643> (2024.10.01.)

⁹Kapitány Balázs, Spéder Zsolt (2021). *Gyermekvállalás Demográfiai portré 2021*, (pp. 62.) KSH Népeségtudományi Kutatóintézet
Letöltés helye: <https://www.demografia.hu/kiadvanyokononline/index.php/demografiaiportre/article/view/2837/2727> (2024.10.01.)

¹⁰Forrás: demografia.hu Tudástár: Fogalomtár: Társadalmi öregedés
Letöltés helye: <https://demografia.hu/hu/tudastar/fogalomtar/35-tarsadalmi-oregedes> (2024.10.01.)

MÁSODIK FEJEZET

A családi átalakulás, társadalmi összetétel

A családi közösség egészen a középkorig kevésbé az érzelmekre és az intimitásra fókuszált. A család legfontosabb feladatait a túlélés, a közösségi támogatás, a biztonság, illetve az utód nemzés jelentette. Ebben a reneszánsz kor, és a felvilágosodás eszméi jelentettek változást, amikor is a fókusz áthelyeződött az intimitásra és a pszichés támasz nyújtására. A 20. század második felétől a nukleáris családtípus vált a legelterjedtebbé, illetve az otthon és munka különválásával a gyermekek elköltözése a szülői házból egyre inkább megfigyelhetővé vált. Ennek következtében a házasság szerepe is eltávolodott a gazdasági-, és túlélési céloktól és az érzelmeken alapuló önálló elhatározás kerülhetett az előtérbe.¹¹

A fejlettebb országokban az ezredfordulóra kibontakozott a háztartásbeli munkamegosztás és a férfiak is elkezdtek részt vállalni a háztartásvezetésben és gyermeknevelésben. Többek között ez is hozzásegítette a nőket ahhoz, hogy egyre növekvő arányban tudjanak jelen lenni a munkaerőpiacon. Ennek következtében a házasság gazdasági túlélési szerepe jelentősen lecsökkent és a válások sem jelentettek egzisztenciális válságot. A párkapcsolat egyre inkább mint két egyenrangú fél szabad akaratából létrejött és fenntartott együttélési forma jelenik meg, emiatt is merül fel, hogy érdemes-e a kapcsolatot továbbra is fenntartani, ha már nem elégíti ki az egyén szükségleteit és vágyait. A 20. század végére az egyén került a középpontba és az európai értékrendszer is jelentős átalakuláson ment keresztül, aminek következtében a párkapcsolatok jellege is jelentősen megváltozott. Magyar viszonylatban ezt a 2000 és 2010 között megfigyelhető visszaesést a házasságokat illetően és ezzel párhuzamosan az egyszülős családok, az élettársi kapcsolatok és az egyedülállók számának növekedése jelzi.

A házasságkötések száma csak 2010 után kezdett újra növekedni az 1981 óta folyamatosan csökkenő népesség és előregedő társadalom kialakulásának megfékezése érdekében bevezetett családpolitikai intézkedéseknek köszönhetően. A magyar kormány akkor hangsúlyozta, hogy ha egy ország fejlődni szeretne és gazdaságilag versenyképesebbé válni, akkor szükséges, hogy támogassa a gyermekvállalási szándékot. Az adórendszer által biztosított támogatások 2010-ről 2011-re a kilencszeresére nőttek, míg a családipótlék-kiadások

¹¹Kollega Tarsoly István, Balogh Margit, Bekény István, Dányi Dezső, Élesztős László, Hernádi László Mihály, Oros Iván, Tiner Tibor (szerk.) (1997). A család kialakulása, a családformák történelmi változásai *Magyarország a XX. században/ Természeti környezet, népesség és társadalom, egyházak és felekezetek, gazdaság II. kötet*, Babits Kiadó

Letöltés helye: <https://mek.oszk.hu/02100/02185/html/96.html> (2024.10.01.)

csökkentek. Egyre inkább megnövekedtek a munkabér alapján meghatározott családtámogatások, míg a mindenki által megigényelhető támogatások értéke idővel lecsökken.¹² A megváltozott családpolitikai intézkedéseknek is köszönhetően 2010 és 2020 között 1,25-ről 1,56-ra nőtt a teljes termékenységi arányszám.¹³

A család szerepének, fontosságának társadalmi értelmezése azonban jelentősen pluralizálódott. A liberális értelmezés szerint a család kereteit fel kellene lazítani, mivel az egyéni szabadság, az elfogadó hozzáállás, a sokszínűség jelenti a legfontosabb értéket, míg a konzervatív családeértelmezés szerint a hagyományos családmódel biztosítja a teret az erkölcsi értékek, hagyományok továbbörökítéséhez, illetve az érzelmi biztonság és az önazonosság kialakulásához.

A család szerepével, fogalmának meghatározásával és a családi értékekkel kapcsolatos átalakulások a gyermekvállalási hajlandóság megváltozásával kapcsolhatóak össze.¹⁴ Az 1950–60-as évek baby boomját követően az 1960-70-es évektől számítják a második demográfiai átmenetet. Ez a társadalomban bekövetkezett változás főként a fejlett országok területein volt megfigyelhető¹⁵.

Két fő oka a következő: egyrészt a termékenységi magatartás megváltozása, másrészt a családi-, házassági- és élettársi kapcsolatok átalakulása.¹⁶ Az előbbi kimutatására a teljes termékenységi arányszám (TTA) a legalkalmasabb. Ez a szám mutatja meg, hogy amennyiben egy adott év termékenységi adatai állandósulnának, úgy a nők átlagosan hány gyermeket szülnének. Ahhoz, hogy létrejöhessen a szülői generáció reprodukciója és a társadalom ne váljon egy öregedő társadalommá, ennek az értéknek meg kell haladnia a kettőt.¹⁷ Akkor beszélünk társadalmi öregedésről, amikor a népesség korcsoportjai közül az idősebb korúak

¹²Makay Zsuzsanna(2018). Családpolitika Magyarországon 2010 óta. *Új Egyenlőség*
Letöltés helye: <https://ujegyenloseg.hu/csaladpolitika-magyarorszagon-2010-ota/> (2024.10.01.)

¹³KSH, *Élvezületek és teljes termékenységi arányszám*
Letöltés helye: https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0006.html (2024.10.01.)

¹⁴Gyorgyovich Miklós, Pári András (2023). A család(fogalom) pluralizálódása a magyar társadalomban In: Pári András és Gyorgyovich Miklós (Eds.), *CSALÁD-ÉRTÉK-TÉR, Tanulmányok a családi értékekről* (pp. 13-35.). Századvég Kopp Mária Intézet a Népességért és a Családokért

¹⁵Eurostat: Data Browser: Total fertility rate
Letöltés helye: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00199/default/bar?lang=en> (2024.10.01.)

¹⁶Tudástár: Fogalomtár: Második demográfiai átmenet
Letöltés helye: <https://demografia.hu/hu/tudastar/fogalomtar/14-masodik-demografiai-atmenet> (2023.10.01.)

¹⁷Kapitány Balázs, Spéder Zsolt (2021). Gyermekvállalás *Demográfiai portré 2021* (pp. 45-64.) KSH Népességtudományi Kutatóintézet
Letöltés helye: <https://www.demografia.hu/kiadvanyokononline/index.php/demografiaiportre/article/view/2837/2727> (2024.10.01.)

aránya nő, tehát amikor a népesség átlagos, illetve medián életkora növekszik. Ennek alapvetően három főbb okát különböztetjük meg. Elsősorban társadalmi öregedéshez vezethet az alacsony termékenység. Ezen felül az életminőség és életesélyek javulása is jelentősen hozzájárulhat ezen változáshoz. A harmadik összetevő pedig a migráció. Ezen folyamatoknak köszönhetően a népesség összetétele folytonos megújulásban van és a születések, halálozások, valamint a ki-, és bevándorlások száma módosítja a kormegoszlást.¹⁸ A második demográfiai átmenet során a TTA nem éri el az újratermelést biztosító küszöbértéket, ami a népesség tartós csökkenéséhez vezet. A társadalmi átalakulás mögött elsősorban értékrendbeli változások figyelhetők meg. A tradicionális és vallási értékek szerepe egyre inkább kezd háttérbe szorulni és a közösségi értékek helyére az egyéni célok, a karrierrel, önmegvalósítással kapcsolatos értékek lépnek.¹⁹

Fontos megvizsgálnunk a család fogalmának és szerepének átalakulását. A Kopp Mária Intézet magyar felnőtt lakosság körében végzett 2023-as gyermekvállalási szándékkal kapcsolatos kutatásából is kiderül, hogy a 9196 megkérdezett közül az egyedülállók közel kétharmada nem tervez öt éven belül gyermeket vállalni, míg a házasságban élők 64,9%-a, az élettársi kapcsolatban élők 60,2%-a tervez az elkövetkezendő öt évben gyermeket vállalni.²⁰

¹⁸Tudástár: Fogalomtár: Társadalmi öregedés

Letöltés helye: <https://demografia.hu/hu/tudastar/fogalomtar/35-tarsadalmi-oregedes> (2024.10.01.)

¹⁹Tudástár: Fogalomtár: Második demográfiai átmenet

Letöltés helye: <https://demografia.hu/hu/tudastar/fogalomtar/14-masodik-demografiai-atmenet> (2024.10.01.)

²⁰Papházi Tibor, Uhljár Péter, Ferkis Anna, Kapdebo Ágnes (2023). Fiatal felnőttek gyermekvállalása: tervek és motivációk In: Pári András és Gyorgyovich Miklós (Eds.): *CSALÁD-ÉRTÉK-TÉR, Tanulmányok a családi értékekről* (pp. 82.) Századvég Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért

A család fogalmának értelmezéséhez mindenekelőtt Magyarország Alaptörvényét veszem alapul, amely a családot így definiálja (L. cikk): „Magyarország védi a házasság intézményét mint egy férfi és egy nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a családot mint a nemzet fennmaradásának alapját. A családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony. Az anya nő, az apa férfi.”²¹ Ezzel szemben azonban napjainkban a család fogalma a társadalom leírása szempontjából jelentősen átalakult. A nukleáris család mellett, mely a házassági, élettársi, illetve vérségi kapcsolatban élő legszűkebb családi közösségeket, továbbá egyszülős családokat foglalja magába²², megjelentek egyéb családtípusok. A válások számának megnövekedésével párhuzamosan a mozaikcsaládok száma is megnövekedett, mely szintén házaspáros összetételű, ahol az egyik szülő nincsen kapcsolatban a gyermekkel, vagy gyermekekkel. Két egyszülős család egyesülésekor előfordulhat, hogy a családban levő gyermekek között sincs vérségi kapcsolat.²³ Ezen felül megjelentek azok a családok, ahol a szülők nincsennek házastársi kapcsolatban, csupán élettársi kapcsolatban állnak egymással.²⁴ A legtöbb vitát kiváltó családmódel az, amelyben a szülői szerepeket azonos nemű személyek töltik be. Így a számos vitát kiváltó család definíciónak két főbb elfogadott formája jelenik meg napjainkban. Az egyik, amely elutasítja a hagyományos férfi-nő kapcsolaton alapuló családoktól eltérő család értelmezést és a hagyományos családhoz ragaszkodik, a másik értelmezés a megengedőbb, amely nyitott a család, mint fogalom meghatározásának kibővítésére.²⁵

A Kopp Mária Intézet által, a magyar felnőtt társadalom körében 60 015 személy körében végzett kutatás alapján, amely a különböző családértelmezéseket méri fel korcsoportok szerint a legmagasabb arányban a 60 év feletti korosztály után a 18-29 éves korosztályban (16,9%) gondolják a családot kizárólag házaspárok közötti kapcsolatnak. Azonban a 18-29 éves

²¹Magyarország Alaptörvénye, L. cikk (1)
Letöltés helye: <https://njt.hu/jogszabaly/2011-4301-02-00> (2024.10.01.)

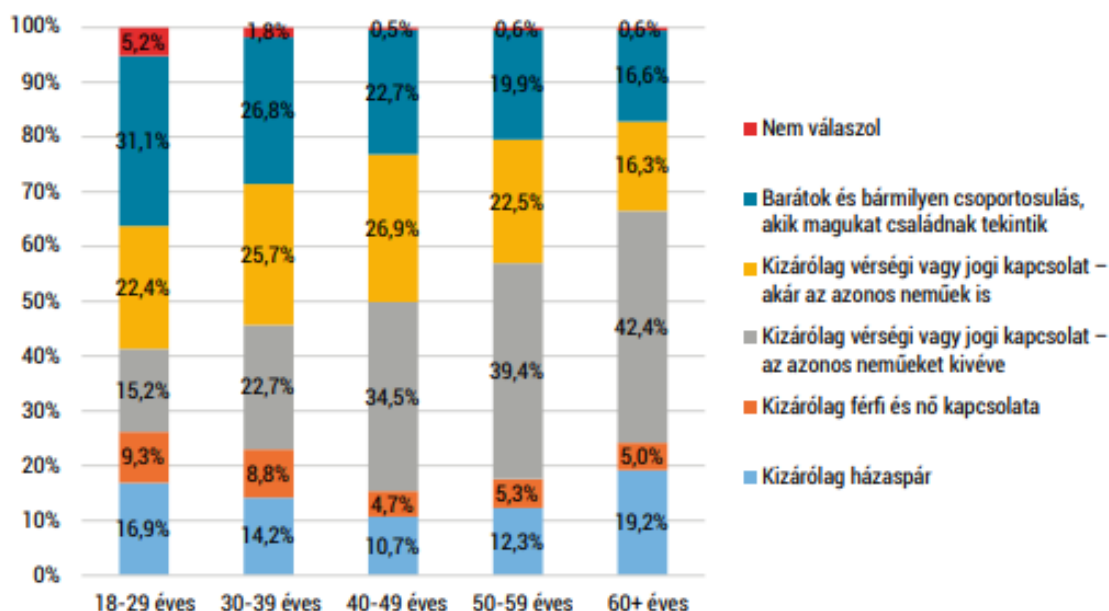
²²Tudástár: Fogalomtár: Nukleáris család
Letöltés helye: <https://demografia.hu/hu/tudastar/fogalomtar/81-csalad> (2024.10.01.)

²³Tudástár: Fogalomtár: Mozaikcsalád
Letöltés helye: <https://demografia.hu/hu/tudastar/fogalomtar/81-csalad> (2024.10.01.)

²⁴Makay Zsuzsanna, Szabó Laura (2018). Válás *Demográfiai portré 2018* (pp. 29-45.) KSH Népeségtudományi Kutatóintézet
Letöltés helye: <https://demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografiaipotre/article/view/2729/2642>: (2024.10.01.)

²⁵Gyorgyovich Miklós, Pári András (2023). A család(fogalom) pluralizálódása a magyar társadalomban In: Pári András és Gyorgyovich Miklós (Eds.), *CSALÁD-ÉRTEK-TÉR, Tanulmányok a családi értékekről* (pp. 13-35.). Századvég Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért

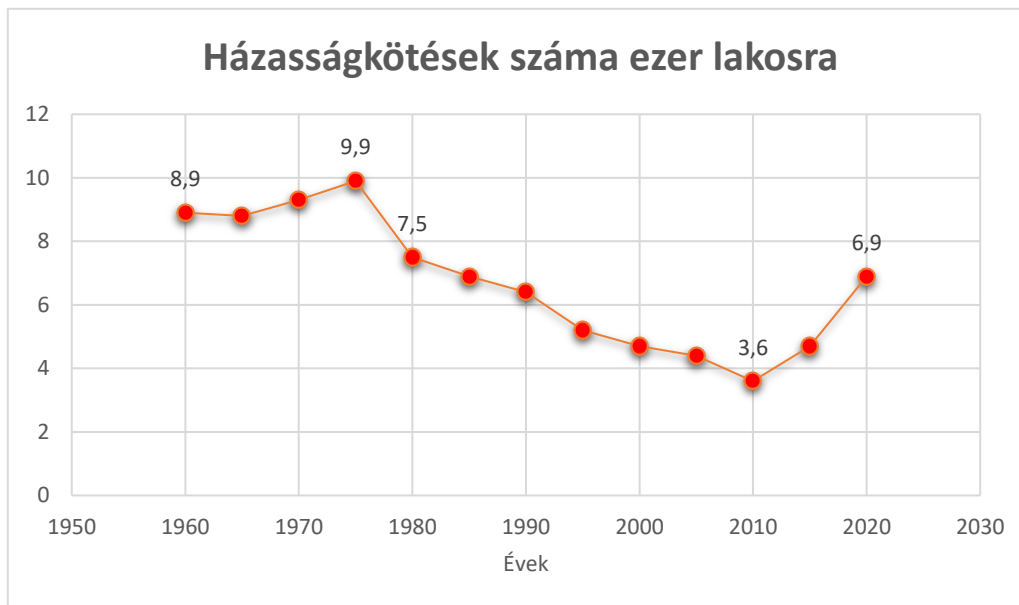
korosztályban elég széles körben (31,1%) elfogadott, hogy a baráti, illetve egyéb csoportosulást családnak tekintsék. A fent említett korosztályban a legalacsonyabb (mindössze 15,2%) az aránya azoknak, akik kizárólag a vérségi vagy jogi kapcsolatot tekintik családnak, mely különböző neműek közt jön létre, szemben a 60 év feletti korosztállyal, ahol ez a többség (42,4%) által elfogadott meghatározása a családnak.

2. ábra: A családértelmezések kombinációinak csoportosítása korcsoportok szerint²⁶

²⁶Gyorgyovich Miklós, Pári András (2023). A család(fogalom) pluralizálódása a magyar társadalomban In: Pári András és Gyorgyovich Miklós (Eds.), *CSALÁD-ÉRTÉK-TÉR, Tanulmányok a családi értékekről* (pp. 24.). Századvég Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokér

Fontosnak tartom megvizsgálni Magyarországon a családok szerkezeti átalakulását. Az 1960-as évektől kezdődően vizsgáltam a KSH és a Statista adatai szerint 2020-ig a házasságkötések, a válások és a gyermekszám alakulását.

3. ábra: KSH, Házasságkötések, válások²⁷

Ahogy korábban is volt szó a 2010-es családpolitikai változásokról, úgy a diagramon is szemléletesen kivehető, hogy az 1970–1980-as évek zuhanása után 2010-től kezdve kezdett el a házasságkötések száma ismét növekedni.

²⁷KSH, Házasságkötések, válások

Letöltés helye: https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0015.html (2024.10.01.)

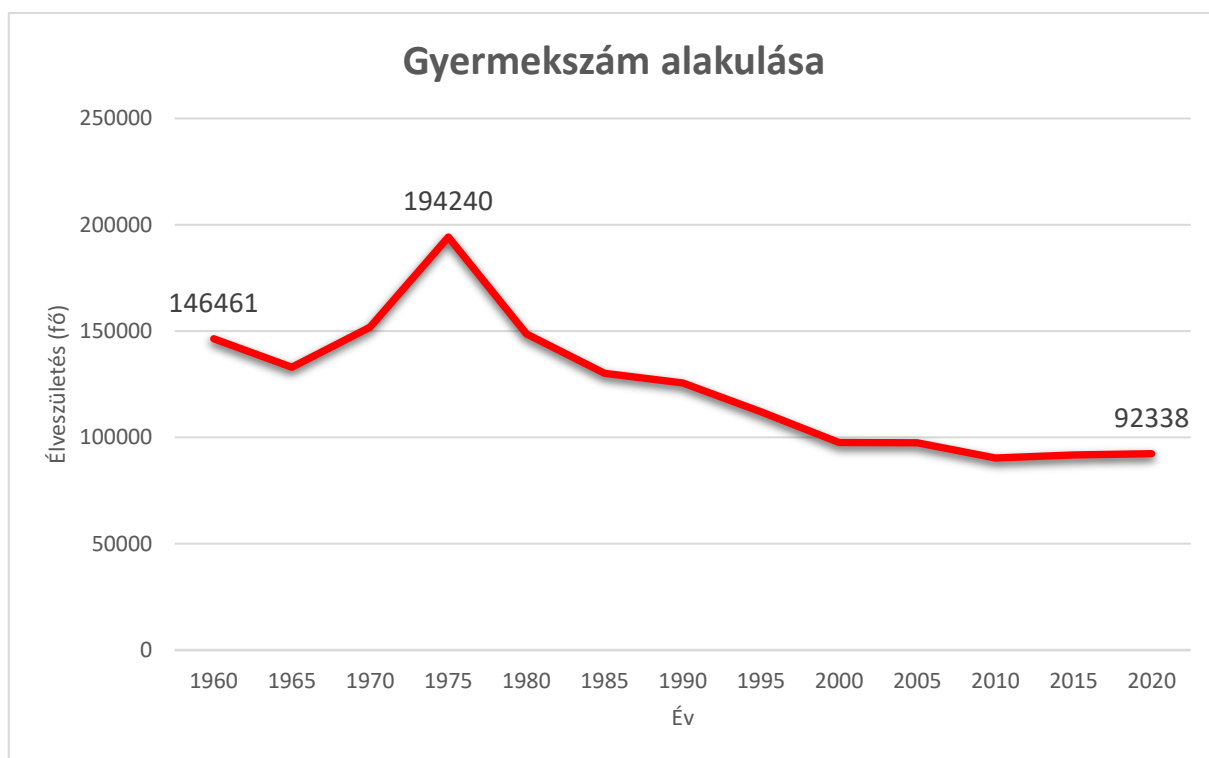

4. ábra: KSH, Házasságkötések, válások²⁸

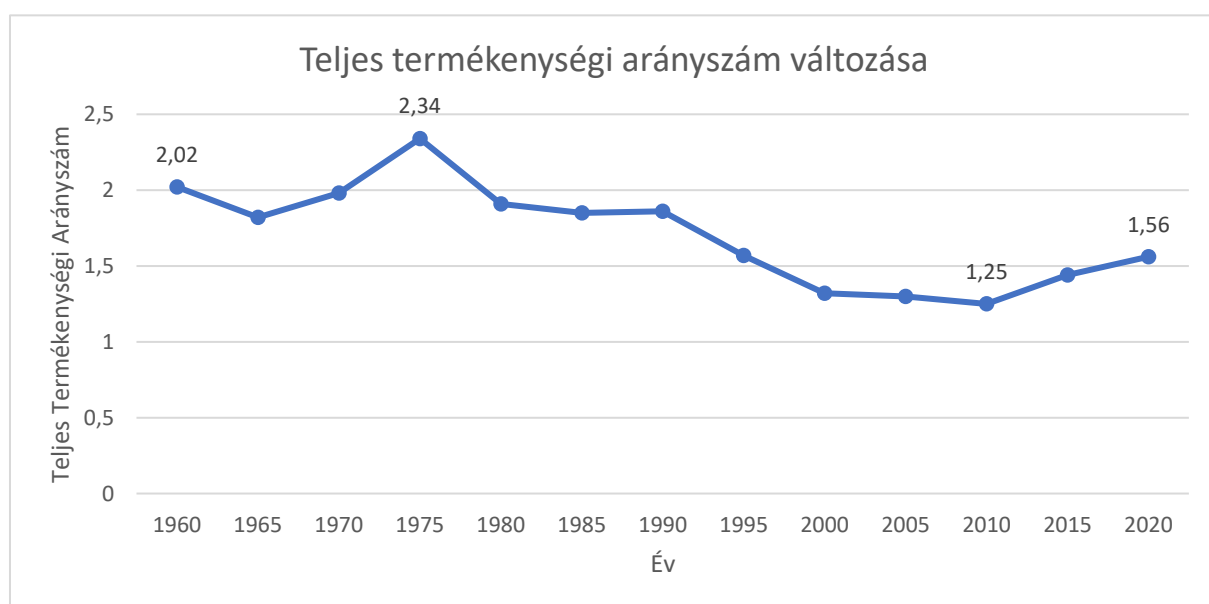
Ezzel párhuzamosan látjuk, hogy az 1960-as évektől kezdődően folyamatosan növekedett a válások száma, majd 1990 és 2000 között stagnálás figyelhető meg, illetve a 2010-es újabb házassodási hullámmal egyidőben a válások száma csökkenni kezdett.

²⁸KSH, Házasságkötések, válások

Letöltés helye: https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0015.html (2024.10.01.)

5. ábra: KSH, Élvezületek és teljes termékenységi arányszám²⁹

6. ábra: KSH, Élvezületek és teljes termékenységi arányszám³⁰

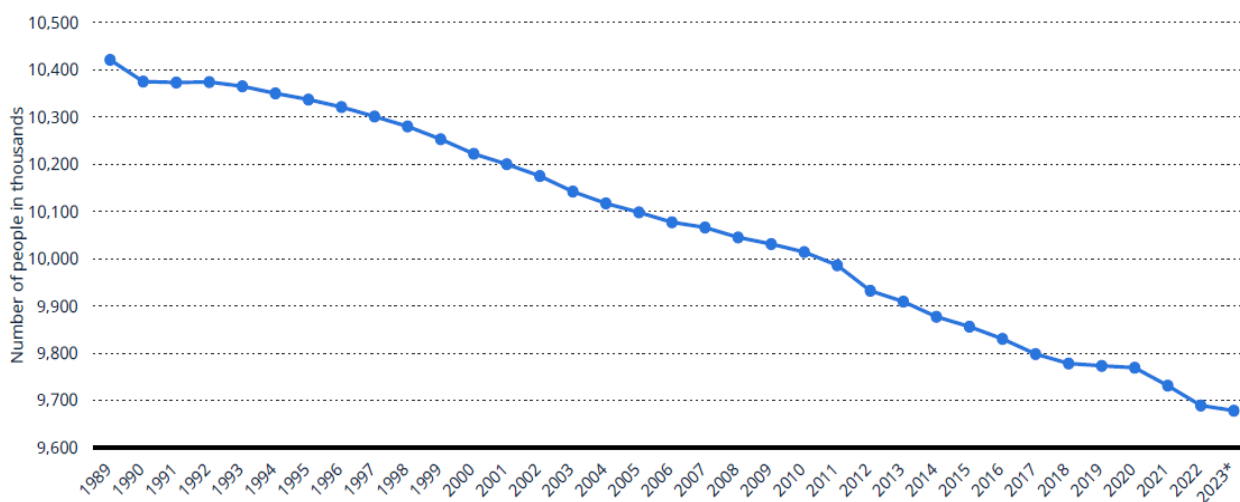
²⁹KSH, Élvezületek és teljes termékenységi arányszám
 Letöltés helye: https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0006.html (2024.10.01.)

³⁰KSH, Élvezületek és teljes termékenységi arányszám
 Letöltés helye: [Letöltés helye: https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0006.html](https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0006.html) (2024.10.01.)

Élesen látszik a hasonlóság a házasságkötések alakulása és a gyermekszám lecsökkenése között. Míg az élve született gyermekek száma a 2000-es évektől stagnál, a teljes termékenységi arányszám a 2010-es évektől szintén emelkedni kezdett, mely a növekvő házasságokkal és a csökkenő válásokkal egyaránt párhuzamba állítható. Míg 1965-ig volt a gyermekszám csökkenése megfigyelhető, a baby boom után, éppen az 1960-as évektől nőtt meg jelentősen a válások száma. 2010-et követően azonban hiába zuhant a válások száma és nőtt meg a házasságkötések száma, a gyermekszám továbbra is stagnál.

Mindezzel egy időben Magyarországon folyamatos népességcsökkenést tapasztalunk.

Population of Hungary 1989-2023

7. ábra: Statista, Population of Hungary from 1989 to 2023³¹

Magyarországon 2016-ban a felnőtt lakosság közül megkérdezettek csaknem kétharmada állította azt, hogy Magyarországon a népességfogyás a legsúlyosabb problémák egyike, az egynegyedük pedig az ország legsúlyosabb problémájának tartotta. A népesedési kérdésre megoldást keresve 2016-ban csupán 11% a válaszadóknak vélte úgy, hogy az országba történő bevándorlás jelentené a megoldást. Ez nem tudható be a menekültválság ellen kialakult tiltakozásnak, mivel már 2010-ben is mindössze 14% támogatta volna a bevándorlás támogatását mint megoldást. A túlnyomó többség 2016-ban (76%), illetve 2010-ben (82%) is

³¹Statista, Population of Hungary from 1989 to 2023

Letöltés helye: <https://www.statista.com/statistics/1127762/population-of-hungary/> (2024.10.01.)

azt válaszolta, hogy „az állam azzal tehetné a legtöbbet, hogy támogatja a gyermekvállalást, gyermeknevelést”.³²

A gyermekszám csökkenésének lehetséges okai

A magyarországi közvélekedés szerint sokáig elterjedt volt az a nézet, miszerint gyermek nélkül nem lehetett teljes életet élni. Továbbá sokan a gyermekvállalást egyfajta kötelezettségnek tekintették a társadalommal szemben. Az 1960-as évektől kezdődően a biztonságos fogamzásgátlók egyre elterjedtebbé válása lehetővé tette, hogy a nők tudatosan gondolkozhassanak a gyermekvállalásról és tervezettebben alapíthassanak a magyar fiatalok családot.³³ A született gyermekek száma 1975 óta többnyire csökkenő tendenciát mutat, amely a TTA-t figyelembe véve, egyszerre a népességszám csökkenését is jelenti. A gyermekvállalási kedv és a tényleges gyermekvállalás időzítése mögött számos gazdasági, társadalmi és személyes ok áll. Például a 2008-2009-es világgazdasági válság idején szinte mindenhol csökkent a gyermekszám Európában, de a gyermekszám visszaesése nemzetközileg is érzékelhető volt. A házasságkötések száma is jelentősen csökkent 1975-től kezdődően 2010-ig. A házasság a testi-lelki egészségvédő szerepének köszönhetően az az együttélési forma, amely a legkedvezőbbnek tartott kapcsolati forma. Az utóbbi időben az élettársi kapcsolatok számának növekedése részben visszaszorította a házasságkötéseket, részben kitolta a házasságkötés mellett való elköteleződést. Mivel az utóbbi időben ez az együttélési forma egyre elfogadottabbá vált a fiatalok körében, ezért ezzel szemben a magyar kormány különböző gazdasági támogatásokkal próbálja a házasságkötéseket, illetve a gyermekvállalást támogatni.

34

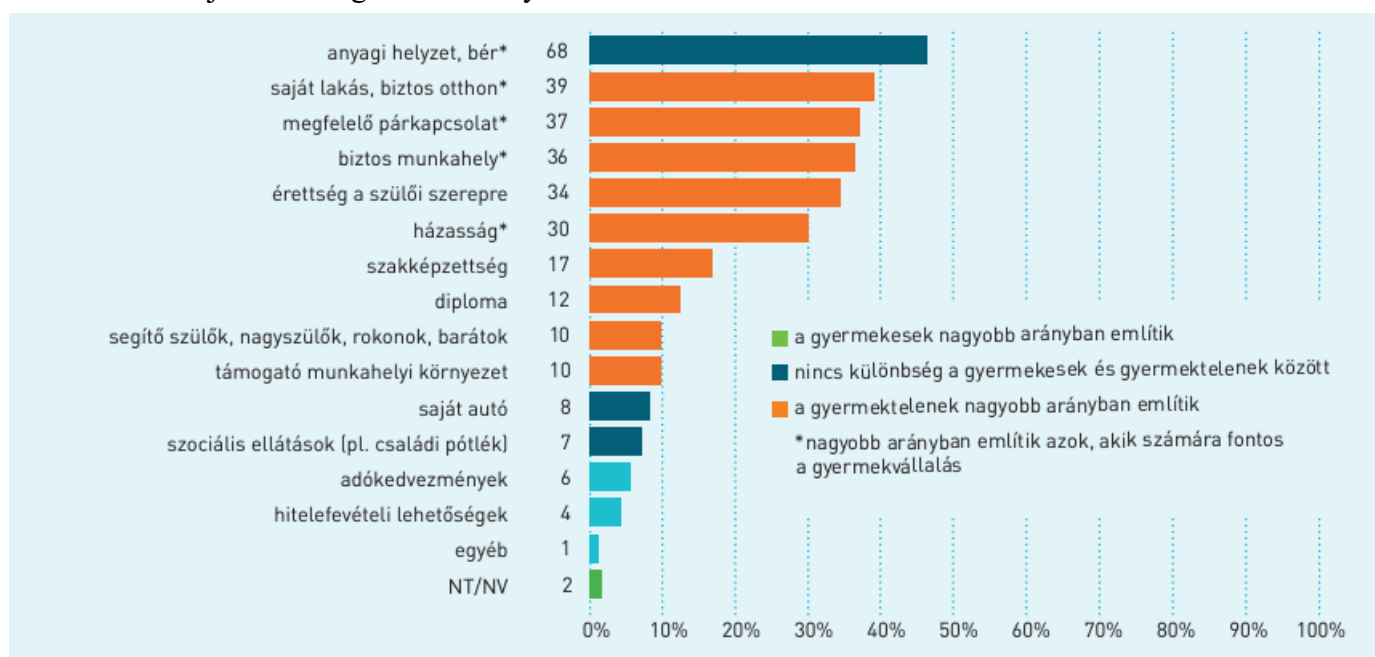
A Magyar Ifjúság 2020 kutatásai alapján elmondhatjuk, hogy a fiataloknak több mint a fele úgy gondolja, hogy „gyerek nélkül nem élhet az ember igazán boldog, kiteljesedett életet”. Továbbá a hazai fiatalokat reprezentáló válaszadók 86 százalékának jelentősen lényeges, hogy legyen gyermeke. Ezzel egyidőben azonban mind a gyermektelen férfiak, mind a gyermektelen nők száma nőtt, illetve a kettő, vagy kettőnél több gyermekes családok száma folyamatosan csökken.

³²Kapitány Balázs (2015). A népesedéspolitikával kapcsolatos elvárások és a családtámogatások ismertségének változása Magyarországon 2010–2016 között. *Tanulmányok*, 58 (4) (pp.268–285.)

³³Szalma Ivett, Takács Judit (2016). Gyermektelenség Magyarországon: Mítoszok és kutatási eredmények, *Magyar Tudomány*, (pp.159-167.)

³⁴Markos Valéria, Zenovitz Lili (2023). A párkapcsolat típusa és a gyermekvállalás In: Pári András és Gyorgyovich Miklós (Edts.): *CSALÁD-ÉRTÉK-TÉR Tanulmányok a családi értékekről* (pp. 111-112.) Századvég Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért.

A fiatalok körében az egyik legnagyobb visszatartó erő a gyermekvállalástól, illetve a további gyermekvállalástól az anyagi helyzet, amelyet a válaszadók csaknem 70 százaléka emelt ki. 39 százaléka a fiataloknak nevezte meg a biztos otthon megteremtésének nehézségét. A harmadik helyen 36 százalékkal megosztottan szerepel a megfelelő párkapcsolat és a biztos munkahely hiánya. A szülői szerepre való éretlenséget a válaszadók 34 százaléka emelte ki. Ezt követte 29 százalékkal a házasságkötés hiánya. A diploma megszerzését a gyermekvállalás előtt a fiataloknak mindössze 12 százalékuk tartja fontosnak. A válaszadóknak kevesebb, mint tizede említette a gyermekvállalásban eltántorító tényezőként a szülők/rokonok segítségének, szociális ellátásnak, adókedvezményeknek, hitellehetőségeknek, támogató munkahelyi légkör, illetve saját autó meglétének hiányát.

8. ábra: Mitől függ az, hogy vállal-e (még) gyermeket a jövőben?³⁵

A gyermekvállalásra kiható tényezők mellett megvizsgálták azt is a MIK2020 keretein belül, hogy a fiatalok miképp vélekednek arról, hogy milyen kihatása lehet a saját életükre nézve egy kisgyermek érkezésének. A fiatalok harmada a tanulási lehetőségek csökkenését említette meg, mint lehetséges kihatást. Második leggyakrabban előforduló kihatások között szerepel az anyagi helyzet-, a szabadidős-, és karrierlehetőségek romlása. A férfiak 21 százaléka a szexuális élet romlását emelte ki negyedik legsúlyosabb problémának, a nők esetében 31 százalékkal a karrier lehetőségek romlása kapott hangsúlyt a leggyakrabban előforduló kihatások között. Karrier szempontjából külön megkérdezték a nőket, illetve a férfiakat, hogy

³⁵Székely Levente (2021). Tudatos gyermekvállalás és anyagi biztonság *Kapocs 4* (3.-4.) (pp. 60.-63.)
 Letöltés helye: <https://epa.oszk.hu/02900/02943/00087/pdf/> (2024.10.01.)

menyire értenek vele egyet, hogy dönteniük kell a karrier és a gyermekvállalás között, melyre a válaszadók 82 százaléka legalább közepes mértékben egyetértett. Ennek következtében nem volt meglepő, hogy a megkérdezett fiatalok 60 százaléka értett egyet azzal az állítással, hogy jobban kellene támogatni anyagilag a gyermeket vállalókat annak érdekében, hogy több gyermek születhessen a jövőben.³⁶

Magyarországon többnyire elkülöníthetők a szándékolt, illetve az önhibájukon kívül gyermektelenek csoportja. Azonban nehéz elkülöníteni, hogy azok a megkérdezettek, akik már a termékenységű időszakuk végéhez közelednek és nem vállaltak saját gyermeket, eredetileg sem kívántak gyermeket vállalni, vagy a gyermekvállalás halasztása következtében végül elmaradt. A biológiai, egészségügyi okok miatti gyermektelenek, továbbá a társadalmilag előírt korlátozások alá eső személyek, mint például a mentális, vagy egyéb betegségben szenvedők, továbbá az azonos nemű párok, illetve akik anyagi nehézségekkel küzdenek, valamint tartós párkapcsolat hiányában, vagy párkapcsolati nehézségek miatt gyermektelenné váló személyek a nem akaratlagos gyermektelenek csoportjába sorolandók.

Ezzel szemben megnőtt Magyarországon azoknak a száma, akik tartósan, de nem véglegesen nem szeretnék gyermeket vállalni. A házasság és a gyermekvállalás egyre hosszabb kitolódása miatt azonban a gyermektelenek többségét alkotó csoport azon nők csoportja, akik eredetileg csak halasztani szerették volna a gyermekvállalást, azonban kifutva az időből már biológiai okok miatt válik lehetetlenné számukra a gyermekvállalás. Például a 30-45 év közötti nőknek mindössze az ötöde vált anyává 2001 és 2008 között.

Az a sokak által vallott nézet, miszerint a munkát vállaló nők nagyobb eséllyel válnak gyermektelenné, nem igaz. Magyarországon éppen az ellenkezője figyelhető meg, miszerint a stabil keresettel rendelkező nők nagyobb arányban vállalnak gyermeket, mint a bizonytalan munkaerő-piaci helyzetűek. Erre magyarázatul szolgálhat az alacsonyabb jövedelmi szint, ami miatt szükségszerűvé válik egy gyermekes család anyagi helyzetének biztosítása végett, hogy a nő is aktívan keressen.³⁷

³⁶Domokos Tamás, Kántor Zoltán, Pillók Péter, Székely Levente (2023). Magyar Fiatalok 2020 Kérdések és válaszok - Fiatalokról, fiataloktól (pp.17-18.) Erzsébet Ifjúsági Alap
Letöltés helye: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://tarsadalomkutato.hu/wp-content/uploads/2021/07/magyar_ifjusag_2020_web-v%C3%9Ag.pdf (2024.10.01.)

³⁷Szalma Ivett, Takács Judit (2016). Gyermektelenség Magyarországon: Mítoszok és kutatási eredmények, *Magyar Tudomány*, (pp.159.-167.).

A fiatalok családalapítási tervei, motivációi

Jelentősen különbözik a fiatalok terveiben szereplő gyermekek száma a később valóban megszületett gyermekek számától.³⁸ A kívánt gyermekszámot azon gyermekek összességére értjük, akik már megszülettek, illetve akiket terveznek a szüleik. Ennek a számnak a legfrissebb nagymintás vizsgálatai alapján (Hungarostudy 2021, Magyar Ifjúsági Kutatás 2020)³⁹ az átlagos kívánt gyerekszám 2,1 körül mozog minden korosztály esetében. Megfigyelhető, hogy azoknak a házasoknak lesz több gyermekük, akiknek már van gyermekük, alapfokú végzettséggel rendelkeznek, illetve akik fiatalabb korban kezdenek neki a családalapításnak. A Századvég kutatása nyomán elmondható, hogy a 18-29 év közötti fiataloknál, ha még nincs gyermekük, akkor a kívánt gyermekszám átlaga 1,97, míg amennyiben már van 1 meglévő gyermekük, úgy ez az érték 2,01-re nő, amennyiben már 2 gyermekük van, úgy az átlagos kívánt gyermekszám 2,55 és amennyiben már 3 gyermekük van, ebben az esetben az átlagos kívánt gyermek szám értéke eléri a 4,11-et is. Tehát kijelenthetjük, hogy a meglévő gyermekek számának növekedésével arányosan növekszik az átlagosan kívánt gyermekszám értéke is. Ez az arányos növekedés az idősebb korosztály esetében is ugyanígy megállapítható.⁴⁰

A 18-29 éves korosztályról elmondható, hogy a többségük (54,9 százalék) nem tervez öt éven belül gyermeket vállalni. 10,4 százalékuk pedig egyáltalán nem tervez gyermeket vállalni. Az is elmondható, hogy elsősorban a 30 évhez közeledő nők szeretnék a közeljövőben gyermeket vállalni, mivel míg 30 éves korában egy nőnek természetes körülmények között 75 százalék esélye van rá, hogy teherbe essen, addig ez az érték 40 éves korra mindössze 44 százalékra csökken.⁴¹

Azoknak a megkérdezetteknek, akik nyilatkoztak a családdal, házassággal kapcsolatos értékrendről, feltették a kérdést, hogy miért nem szeretnék öt éven belül (több) gyermeket vállalni. A válaszadók, akik a 18. életévüket már betöltötték, több okot is megnevezhettek. A tizenötezer főnek közel 20 százaléka nyilatkozta, hogy még fiatalnak érzi magát a gyermekvállaláshoz. Ezután a második leggyakoribb ok, melyet a válaszadók 12,8 százaléka

³⁸Papházi Tibor, Uhljár Péter, Ferkis Anna, Kapdebo Ágnes (2023). Fiatal felnőttek gyermekvállalása: tervek és motivációk In: Pári András és Gyorgyovich Miklós (Eds.): *CSALÁD-ÉRTÉK-TÉR, Tanulmányok a családi értékekről* (pp. 71.) Századvég Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért

³⁹Engler Ágnes, Purebl György, Susánszky Éva, Székely András (Eds.) (2022). Hungarostudy 2021 Tanulmányok, *CSALÁD-EGÉSZSÉG-KÖZÖSSÉG* Századvég Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért

⁴⁰Papházi Tibor, Uhljár Péter, Ferkis Anna, Kapdebo Ágnes (2023). Fiatal felnőttek gyermekvállalása: tervek és motivációk In: Pári András és Gyorgyovich Miklós (Eds.): *CSALÁD-ÉRTÉK-TÉR, Tanulmányok a családi értékekről* (pp. 80.) Századvég Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért

⁴¹Papházi Tibor, Uhljár Péter, Ferkis Anna, Kapdebo Ágnes (pp. 81.)

jelölt meg, az anyagi körülmények voltak. A megkérdezettek több, mint 8 százaléka tartotta a lakáskörülményeket, a munkáját, karrierjét visszatartó erőnek, illetve azt, hogy még nem áll rá készen. 5 és 7 százalék között jelölték meg a válaszadók a partner hiányát, a nagy felelősséget, a gyermekneveléssel járó többletfeladatokat, a világból való kiábrándultságot, illetve a létbizonytalanságot az egyik legfőbb oknak, amely szerepet játszik abban, hogy nem kívánnak a közeljövőben gyermeket vállalni.⁴²

Megkérdezték továbbá a 18-29 éves korosztály körébe tartozókat, hogy a gyermekvállalás az élet mely területeire van leginkább pozitív hatással. Ezzel próbálták feltérképezni, hogy a fiatalokat mi motiválhatja a leginkább a családalapításra. 19 százalékuk jelölte meg a boldogságérzetet. Közel 13 százalékuk a párkapcsolatra gyakorolt pozitív hatásait emelte ki, míg 12 százalékuk a lelki egyensúlyt tartotta kiemelten fontosnak. 8-nál több százalékuk értett egyet vele, hogy a gyermekvállalásnak a családi, baráti kapcsolatokra, illetve az önmegvalósításra és kiteljesedésre is pozitív hatása van. Az időskori biztonságot és a szabadidő eltöltését egyaránt a válaszadók 7,7 százaléka választotta.⁴³

Az alábbi felmérések készítésekor megfigyelhető volt, hogy a fiatalok gyermekvállalással kapcsolatos motivációit elsősorban az életkoruk, a párkapcsolati helyzetük, illetve társadalmi szerepük határozza meg. Az egészségügyi állapotuk elhanyagolható mértékben befolyásolta őket.

A különböző motiváló, illetve demotiváló okok mellett azonban fontos kitérni arra, hogy közel négy évtizede csökken a születésszám és ezáltal csökken a későbbi potenciális anyák és apák létszáma is. A rendszerváltás óta kb. 250 ezer fővel csökkent a 15-49 éves közti női korosztály. Tehát, hogyha a termékeny időszakban levő nők nem vállalnak több gyermeket, úgy a születésszám továbbra is csökkenni fog.⁴⁴

⁴²Papházi Tibor, Uhljár Péter, Ferkis Anna, Kapdebo Ágnes (pp.83.)

⁴³Papházi Tibor, Uhljár Péter, Ferkis Anna, Kapdebo Ágnes (pp. 87.)

⁴⁴Makay Zsuzsanna, Domokos Tamás (2016). Társadalmi újratermelés – a magyarországi ifjúság demográfiai folyamatai In: Székely Levente (Eds.): *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúság Kutatás 2016.* (pp. 77.-106). Kutatópont Kft

NEGYPEDIK FEJEZET

Saját empirikus kutatásom elemzése

Családmodell és gyermekkori emlékek

Legelsőként a gyermekvállalási motiváció fényében azt vizsgáltam, hogy milyen családmódelben nőttek fel az interjúalanyaim, milyen családi példát láttak maguk előtt és ez milyen hatással lehet a gyermekvállalási kedvükre.

Flóra egy nukleáris családmódelben nőtt fel, 2 fiatalabb testvérével bizalmas, bensőséges kapcsolata van. Mikor később Flórát a gyermekszeretetének okáról kérdeztem, akkor is a testvéreire utalt vissza: „A gyerekszeretetem valószínűleg onnan is jön, hogy nekem van még két húgom. Nagyon jó a kapcsolatunk.”

Az interjú elején arra kértem Flórát, hogy idézzon fel szavakat, érzéseket, amelyek eszébe jutnak a gyermekkoráról. Flóra leginkább azt nyomatékosította, hogy neki a gyermekkoráról a „szerencsés” jelző jut eszébe. „Nekem szerencsém van, mert a szüleim a mai napig együtt vannak és én azt mondhatom, hogy nekem nagyon szerencsés gyerekkorom volt.” Mikor megkérdeztem, hogy emiatt miért érzi magát szerencsésnek, akkor kifejtette, hogy a környezetében több közeli barátjának is elváltak a szülei és látja, tapasztalja, hogy náluk megváltozott a családi légkör otthon, illetve, hogy milyen nagy nyomot hagy egy-egy fiatalban, hogyha a szülei elválnak. Flóra otthona, testvérei, illetve a gyermekkora miatt a család fogalmával a harmóniát, a lelki stabilitást, a közös minőségi időt és a húgaival eltöltött minőségi időt hozza magával. Ez az, ami nagyban befolyásolja az ő családról alkotott képét, ami leginkább motiválja 3 gyermek vállalására.

Ami a családdal kapcsolatos jövőbeni terveit érinti, azt mondta, hogy „Gyerekkor, szülők, testvér egybe befolyásolja a jövőbeni terveket.” Így arra következtethettem Flóra szavaiból, hogy számára a családja, ahol felnőtt egy igencsak nyomós szerepet játszik a családvállalás kérdésében. „Mondtam is, hogy én 2-3 gyereket szeretnék, ugye mi is 3-an vagyunk, ha már csak ilyen példát akarok mondani.” Ennek alapján kijelenthetem, hogy Flóra esetében az otthon látott családi légkör, a testvérei és a szülei kapcsolata erősen meghatározzák Flóra családvállalással kapcsolatos terveit. Flóra szintén három gyermeket szeretne vállalni a jövőben és 30 éves kora előtt szeretné, ha legalább az egyik gyermeke megszületne.

A másik interjúalanyom, aki nukleáris családmódelben nőtt fel, Lilla azonban nem szeretne saját gyermeket vállalni. Az öccsével szoros kapcsolata van, ami részben a mindössze másfél éves korkülönbségnek is betudható, ellenben a húgával, akivel kevésbé szoros a

kapcsolatuk. Lilla elmondása szerint inkább, mint saját kislányára tekint, mivel 12 év van közöttük. Az öccsével az életkoron túlmenően azonban összeköti őket a közös gyerekkoruk, melyet meg tudnak egymással beszélni, feldolgozni.

“Engem leginkább anyukám nevelt, mert apukám kiszállt a nevelésünkből, mert nagyon sokat veszekedett anyukámmal, leginkább az öcsém miatt. Apa nagyon szigorúan, szidósan szerette volna nevelni és anya ezt nem bírta. Így apukám azt találta a legjobbnak, hogy ő kiszáll és anyukám intéz minket. Tehát, hogy apukám egyáltalán nem nevelt, néha beszólt, meg ilyenek, de nem nagyon adott tanácsot, vagy hogy mondjam. Anyukám pedig inkább úgymond hagyott engem így kibontakozni, tehát nem mondom, hogy gentle parenting-el, mert amikor tinédzser lettem, akkor ugye megszületett a húgom, amikor én 12 éves voltam és minden ideje elment a húgomra, ami nem baj, nem azért mondom, csak, hogy nehéz volt úgy aktívan részt vennie az életemben, hogy közben nevelt egy kicsit is, tehát leginkább magamra voltam hagyva és így önmagamtól próbáltam kitalálni, hogy mi lenne nekem a jó.”

Lilla az úgymond „gentle parenting” féle nevelési stílust találja optimálisnak, amely nevelési módszer az empátiára, a tiszteletre, a megértésre és a korlátokra összpontosít.⁴⁵ “Én ezt elég későn tapasztaltam meg, de jobb lett volna gimiben csinálni dolgokat, nem itt az egyetemen, mert minél kisebb a tétje annál jobban tudsz belőle tanulni, míg egyre nagyobb a tétje sokkal nagyobbbat tudsz belebukni.” “Szerintem engem a szüleim nem így neveltek.”

Imre szintén egy nukleáris családmódelben nőtt fel, azonban 12 éves korától édesapja egyedül nevelte édesanyja korai halálának következtében. Imre az édesanyja autóbalesete előtti időszakra úgy emlékszik vissza, hogy nagyon jó kapcsolata volt a szüleivel, idilli családi életük volt, amire a tragikus esemény mélyen rányomta a bélyegét. Nagyon más jellegűvé vált az otthoni hangulat annak ellenére, hogy Imre úgy érezte „Édesapám próbált anyukánk helyett is helytállni.” Imrének édesanyja nyújtotta az érzelmi biztonságot, amelyet fizikailag is kommunikált. Édesapja mindig inkább a szigorú, tanítva szerető szülője volt, aki felesége elvesztése után mély depressziós lett és bezárkózottabb. Így, mivel Imre édesapjának nem lett új párja, Imrét az idősebb nővére és az apukája nevelte.

Anettet, Imre párját az édesanyja nevelte egyedül, miután édesapja a születése után 1 évvel elvált a feleségétől. Elmondása szerint anyukája saját beismerése szerint csak azért szült

⁴⁵ Kimberly Zapata (2023. 08. 17) What is gentle parenting? *Parents* online folyóirat, Raising Kids: Parenting advice

Letöltés helye: <https://www.parents.com/parenting/better-parenting/style/what-is-gentle-parenting/> (2024.10.01.)

gyereket, hogy ne legyen egyedül. Édesanyjától kevés szeretetet kapott, viszont annál több büntetést. Amikor Anett 10 éves volt, akkor az édesanyjának új párja lett, akivel azóta sincs jó kapcsolata. Édesanyja kisgyerek korában is többször próbálta elzárni Anettet a külvilágtól, megfosztani a társaságtól. Édesanyja gyakran a saját hibáiért, illetve a házasságának megtöréséért Anettet tette felelőssé. Fizikai formában is megnyilvánult az agressziója a lányával szemben pofon formájában, azonban ez ritkán fordult elő. Nem nyújtott a lányának lelki támaszt, biztonságos környezetet és amikor új párjával elutaztak, lányát vagy egyedül hagyta otthon, vagy elküldte táborba.

Éva bár többnyire egy nukleáris családban nőtt fel, miután a szülei elváltak édesanyjával maradt, aki mellett feszültségekkel teli gyerekkora volt. Kisgyerekkorát összességében pozitívan értékeli, amíg a szülei együtt voltak. 12 éves volt Éva, mikor elváltak. Évának két idősebb nővére van, akikkel többnyire szorosan tartják a kapcsolatot, azonban idősebb nővére külföldön él, a korban hozzá közelebb álló nővérével pedig lazább a kapcsolat. Éva egyedül maradt otthon 14 éves korától kezdve. Az anyukája Éva elmondása szerint szeretettlenül viselkedett vele, néhány alkalommal agresszívvá is vált irányába. Sokszor több hétre is teljesen egyedül hagyta már 14 évesen is a lányát, akinek ilyenkor teljes mértékben magáról kellett gondoskodnia. Nővéreivel egyetértenek abban, hogy az édesanyjuk mentális segítségre szorulna szélsőséges hangulatváltásai miatt, illetve gyakran előtörő agresszív viselkedése miatt. Éva édesapja alkohol problémákkal küzd, így Éva nem szerette nála eltölteni a hétvégeket, ráadásul apukája újraházasodott és Évának nincsen jó kapcsolata édesapjának az új családjával.

Péternek a szülei akkor váltak el, amikor Péter 6 éves volt. Ezután Péter és a bátyja még 8 évig édesanyjukkal laktak, ahol azonban nem voltak a legmegfelelőbb körülmények a gyermekek számára, illetve az édesanyja gyakran bántalmazóan viselkedett velük. „Gyerekkoromban nagyon sokat tapasztaltam, hogy nélkülözni kell és ez vezethet ehhez is, hogy nem akarok másnak ilyet adni. (...) Én a válás után 14 éves koromig még édesanyámmal laktam és ott voltak elég rosszak a körülmények, de azóta édesapámhoz költöztem és szerencsére nagyon jó körülmények között élek. (...) Nagyjából 6 éves lehettem, amikor elváltak és utána abban a 8 évben a gyerektartástól, meg a családtól, meg az anyai nagyszüleimtől függünk, mert anyukám nem volt hajlandó dolgozni. (...) Otthon édesanyánk lelkileg bántalmazó volt. A folyamatos ordibálás volt leginkább jelen, meg a lelki terror. Sokszor kimondta, hogy minket tesz felelőssé az apukámmal történt válásért. (...) Apával, meg a nagyapáimmal sokkal több időt töltöttem, mint a női oldallal. Ahogy apa elvált, utána anyukám tiltott apámtól, ellene beszélt, próbált ellene fordítani és az nagy változás volt, hogy

nincs ott apa.” Ezek után 14 éves korában átköltözött édesapjához, akinek az új házassága révén 2 mostohatestvére és egy féltestvére lett, akikkel nincsen szoros kapcsolata. Péter a szülei kapcsolatát folyamatosan feszültségekkel telinek élte meg. Az otthoni feldúlt légkör miatt ő és a bátyja a legtöbb esetben a nagyszüleiknél töltötte az időt. „Lehetett volna jobb is, de ha más környezetben nővök fel, akkor is gondolhatnám így. Nagyon sok időt töltöttem a nagyszüleimmel, úgyhogy ez elég meghatározó volt és leginkább ez az oka, hogy szinte csak boldog emlékeim vannak. Nyilván megvannak a rosszak is otthonról, de mivel nem voltam olyan sokat otthon, ezért nincsen olyan sok rossz. (...) Az anyai nagyszüleim egy utcára éltek, egy ideje elhunytak, de náluk nagyon sokat voltam. Például minden nap ott ebédeltünk a bátyámmal, ott tanultunk, ott volt egy úgymond kis biztonságos helyünk.”

Laurának akkor döntöttek a szülei a válás mellett, amikor 4 éves volt. Azóta édesanyjával él és csak ritkán tölt időt az édesapjával és az édesapja új családjával. „Nagyon kevés emlékem van a válás előttről, de van pozitív is meg negatív is.” Mikor megkérdeztem Laurát, hogy miért váltak el a szülei, akkor maga se tudott rá mit felelni. „Őszintén nem tudom én sem, hogy miért váltak el a szüleim, mert nem merem megkérdezni.” Édesapjának a válás óta több párja is volt, amelyet Laura kisgyerekként furcsállt. „Apukámnak több párja is volt, amit gyerekfejjel furcsa volt látni.” Azóta újrահázasodott és apukája révén van egy féltestvére és egy mostohatestvére. Mivel nem találkoznak gyakran nincs közöttük mély, bizalmi kapcsolat, mindössze felületes jó viszony. Laura elmondása szerint szívesebben van egyedül anyukájával és nem bánja, hogy nincsennek édestestvérei. Továbbá Laura megosztotta velem, hogy mikor átmegy esetleg egy barátjához és megtapasztalja, hogy mindkét szülő otthon van, akkor szokatlanul érzi magát. „Nekem az valamiért fura szokott lenni, hogyha egy barátomékhöz átmegyek és náluk apa is otthon van.”

A nyolcadik és egyben utolsó megkérdeztem Hunor volt, aki egy mozaikcsaládban nőtt fel. Amikor a szülei felbontották a házasságukat Hunor 9 éves volt. Megkértem Hunort, hogy idézze fel, milyen érzelmek jutnak eszébe, hogyha a gyermekkorára gondol. „Milyen volt a gyermekkorom? Fú, hát...folyamatosan hullámzó, szomorú, kiszolgáltatott, komoly, felnőtt, de azért játékos, vidám, derűlátó, néhol idilli, küzdelmes, nem szokványos. (...) Miután elváltak a szüleim nem csak magamat éreztem kiszolgáltatottnak, hanem anyumat is, az egész családot, a mi létformánkat éreztem kiszolgáltatottnak. Nem feltétlen csak mások felé, hanem valamelyest a környezet felé is. Nem feltétlenül volt a legszuperebb házunk, akkor volt, hogy eléggé lehűlt. (...) Megszorultunk, amikor anyáék elváltak.” Megkértem, hogy fejtse ki, mire érti azt, hogy felnőtt gyermekora volt. „A felnőtttest arra értem, hogy amikor anya összetört, akkor muszáj

volt nekem cselekedni. Ha én is összetörtem volna, akkor sem neki, sem magunknak nem segíték. Tehát volt, hogy este a hidegben én mentem ki fát vágni, én gyújtottam be. Elpakoltam helyette, amikor zokogott a karosszékből, akkor én mentem őt vigasztalni, cigarettát én dugtam el, én mosogattam el.” Ekkor mindössze 9-10 éves volt.

Szülőikkel való viszony

Flórának a szüleivel kiegyensúlyozott, bizalmas kapcsolata van. Úgy fogalmazott: „Mindent meg tudok velük osztani. Szerintem az egyik lehető legjobb kapcsolatam van a szüleimmel.” Flóra kifejtette, hogy a szülei szerető, bensőséges kapcsolatban élnek és ez esetében biztosan ráerősít az ő gyermekvállalási szándékára.

Megtudtam, hogy Flóra különösen is fontosnak tartja, hogyha valaki gyereket szeretne vállalni, akkor a párját kellően kiismerje. „Az nagyon fontos szerintem, hogy akitől gyereket szeretne az ember azt ismerje jól.” Megkérdeztem miért ezt tartja a családalapítás egyik legesszenciálisabb kérdésének, melyre azt válaszolta: „Szerintem az a legfontosabb, hogy a szülőknek is jó kapcsolata legyen, mert akkor a gyereknek is jó lesz.” Ez szintén a saját tapasztalatára utal vissza, hiszen saját gyermekkorát kifejezetten pozitív színben festette le, szüleinek kapcsolatát pedig példaértékűnek állította be.

Lillának az édesapjával elmondása szerint nehéz, feszültségekkel teli kapcsolata elég korán kezdődött. „Nekem a gyerekkorom szenzációs volt kb. első koromig, akkor apa nagyon tudott velünk azonosulni, játszott velünk, kirándultunk, mindenhova vitt minket, tehát nekem szerintem a világon az egyik legjobb gyerekkorom volt. És én nagyon szerettem gyerekek lenni, nagyon pozitív érzések vannak bennem. (...) Apukám nem tud hozzánk jól kapcsolódni, nem tud mit kezdeni azzal, hogy mi nővünk felfele és már nem lehet ő kizárólag a felnőtt. Nem tűnik már tovább a mi szemünkben hősnek. És ilyenkor volt az, hogy apa azt mondta, hogy nem akar anyával veszekedni, hanem kilép a nevelésből. (...) Nem volt olyan rossz 7.-8.-ig az életem, de nagyon sok stressz rakódott rám, mert úgy éreztem, hogy csak akkor szeretnek a szüleim, hogyha tökéletes vagyok és ez nagyon, nagyon szomorúvá tett. Iszonyúan szorongó voltam, nagyon sokszor nem mertem elmondani az érzéseimet, mert úgy éreztem, hogy megbüntetnek érte, hogy ilyeneket érzek, vagy ilyeneket gondolok. Nem éreztem biztonságban magam a szüleim mellett, otthon.” Később Lilla pszichológushoz is járt édesanyja tanácsára, azonban eredménytelen volt, mert a bizalmatlansága a pszichológusa felé is érzékelhetően erős volt.

“Amikor 12 éves voltam megszületett a húgom, ez egy nagy változás volt az életemben és akkor eldöntöttem, hogy nem akarom folytatni ezt a spirált, amiben egyre mélyebbre jutok (...) és akkor elkezdtem dühös lenni, dühös voltam a szüleimmel, hogy nem értenek és nem kiabáltam velük, de elmondtam a véleményem és nem érdekelt, hogy szeretnek-e, nem érdekelt, hogy mit gondolnak rólam. (...) Apukámmal akkor nagyon feszült volt a kapcsolat, az nagyon rossz érzés volt. Nagyon sok kommunikációs konfliktus volt, elbeszélünk egymás mellett és nem értettük egymást.” Lillának apukájával főként ez az időszak határozza meg a kapcsolatát a mai napig. “Apukámmal más volt a kapcsolat. Apukámtól mindig tartottam, nem mertem elmondani sok dolgot, mert félttem tőle, hogy nem fog szeretni vagy, hogy meg fog bántani. Neki van egy ilyen szuper képessége, hogy tudja, hogy mit kell mondania ahhoz, hogy nagyon fájjon neked és hónapokig beragadjon az agyadba. (...) Nagyon dühös voltam rá, hogy miért érzi ezt, hogy ez kell egy családba. (...) Apukámmal a kapcsolat azóta rendeződött, tehát sokszor felhívjuk egymást, de nem érzem úgy, hogy úgy igazán jóba lennénk.”

Lillának az édesanyjával ezzel teljesen ellentétes volt a kapcsolata. Anyukájával közeli, bizalmas kapcsolatot ápolnak, ám szerinte kevésbé szülő-gyermek, mint inkább baráti viszonyuk van. “Anyukámmal mindig is egy inkább baráti légkör volt köztünk, próbált megteremteni egy biztonságos környezetet, ahol meg tudok neki nyílni, el tudok neki mindent mondani és ő azt nem fogja elítélni. (...) Sokszor úgy éreztem, hogy kevésbé az anyukám, inkább a barátom, ami furcsa volt, mert nagyon sokszor megosztott velem olyan dolgokat, amiket nem tudom, hogy jó-e, hogy megosztotta. (...) Ezt leszámítva nagyon jó, szeretetteljes volt a kapcsolatunk.”

Megkérdeztem Lillát, hogy mit gondol, a gyermekkori élménye, a szüleivel való kapcsolat szerinte befolyásolhatja-e azt, ahogyan ő a gyermekvállalás kérdéséről gondolkodik. Erről Lilla azt mondta: „Hát... szerintem a gyerekkorom nagyon sokáig befolyásolta, amikor tini lehettem, már akkor se szerettem volna gyereket. Most, hogy voltam pszichológusnál és rávilágított, hogy miből adódnak a belső feszültségeim, hogy miért neveltek így (...) szóval azzal, hogy a belső frusztrációim így lerakódtak és, hogy úgy gondoltam, hogy nem leszek rá képes, hogy egy normális gyermeket felneveljek, ez így már nincs bennem gátként, hanem úgy érzem hogy igazán jó anyuka lehetnék, ha szeretném. (...) Tiniként nagyon sokszor megkaptam azt a mondatot, hogy „Ha majd lesz gyereked, megtudod, hogy milyen...” hú, emlékszem, hogy milyen dühös voltam arra a mondatra. Mai napig nem értem azt a mondatot, mert mit kell ezzel fenyegetőzni, hogy ha gyereked lesz, az ilyen vagy olyan lesz. És utána, amikor kicsit nagyobb lettem, olyan tizennégy, akkor ránéztem anyára, hogy „nekem sose lesz gyerekem, szóval sosem

fogom megtudni” és ezen nagyon kiakadt, hogy ilyet ne mondjak, meg ezt hogy képzelem. Hát úgy, hogy nem akarom, mert ha ilyen lesz, akkor nem akarom. Nem akarom a gyerekek, hogy ilyen legyen.” Lilla a mai napig nem szeretne saját gyermeket vállalni. Mikor ennek az elhatározásnak a legfőbb okairól kérdeztem, akkor a legfőbb okok között szerepelt a félelem, hogy netalán mégis ugyanolyanná válik, mint amilyenek az ő szülei voltak, továbbá a környezettől, idegen hatásoktól való félelem, illetve a munkaidő is, mivel Lilla az állami egészségügyben szeretne ápolónőként dolgozni és a tizenkét órás műszakok mellett tart attól, hogy nem lenne lehetősége aktívan, kellő időt eltöltenie a gyermekével.

Lilla esetében a gyermekkori sérülések, traumák érezhetően befolyásolták őt az évek alatt a gyermekvállalástól való eltávolodásban. Különösen az édesapjával való rendezetlen kapcsolata van hatással Lilla jövőbeli családalapítással kapcsolatos terveire, ami miatt már korai tinédzser időszakában egy nagyon erős bizalmatlanság alakult ki benne a szülei felé, illetve nála a családi háttér okozta félelem, amely szerint Lilla a saját gyermekéből ugyanazokat az érzéseket fogja kiváltani, mint belőle az ő szülei kimondottan is egy visszatartó erő számára.

Imrének a tinédzserkorából adódóan apukájával sok konfliktusa volt, aki az édesanya halála után még inkább fásulttá és bezárkózottá vált. Már a tragikus baleset előtt is, amelyben édesanya az életét vesztette, kevésbé apukája, mint inkább anyukája volt otthon a családfő. A baleset után a helyébe Imre nővére lépett.

Anettnek az édesanyjával és a nevelőapjával nincs jó kapcsolata. Évek óta nem találkoztak, nem tartják a kapcsolatot egymással. Mikor Anett elköltözött, édesanyja haraggal vált el tőle, nehezen viselte, hogy lánya önálló életet kezd, annak ellenére, hogy korábban folyamatosan éreztette Anettel, hogy számára teher a lánya jelenléte. Ez a feszültség azóta sem oldódott fel közöttük. Azt is megosztotta velem, hogy mikor ismerősök megkérdezik, hogy mi a helyzet az ő szüleivel, akkor nem mesél az édesanyjáról és a nevelőapjáról, hanem inkább azt feleli, hogy már elhunytak. Ráadásul ő maga is akkor lenne nyugodt, hogyha már az édesanyja nem élne és nem lenne meg az alkalma rá, hogy zaklassa Anettet.

Évának a szüleivel a válásukig viszonylag jó kapcsolata volt. Mikor Éva 12 éves volt a szülei felbontották a házasságukat. Ezután jelentősen megváltozott a szülők és Éva között a viszony. Édesapja már előtte is alkohol problémákkal küzdött, ami a válás után súlyosbodott, így Éva nem szerette nála eltölteni a hétvégéket. Éva édesanyja azonban agresszívvá és önzővé vált a lányával szemben. Éva azt is elmesélte, hogy gyakran szembesítette vele az édesanyja, hogy ő egy teher, aki Éva édesapjától maradt hátra.

Péternek az elköltözése után édesanyjával nagyon megromlott a kapcsolata. Azóta kevésbé konfliktusos, azonban igazán mély, bizalmi kapcsolat nem alakult ki közöttük. „Anyukámmal annyira nem tartjuk a kapcsolatot, de egy ideje egészen elfogadható ahhoz képest, hogy mi volt 5 éve. Havonta egyszer kb. meglátogatom, néha beszélünk.” Édesapjára sokkal inkább felnéz. Azonban a gyermekkorával kapcsolatosan egy mély sérelmet hordoz Péter az apukájával szemben: „Pénzügyi szempontból apukám elrettentő példa, ő nagyon keveset volt otthon, amikor én voltam gyerek, erre nagyon emlékszem, én ezt semmiképp sem akarom. Én nagyon részt akarok venni majd a gyerekeim életében és azt akarom, hogy ne kelljen a munka miatt lemondani erről.”

Laurának a szüleivel való kapcsolatát a válás sokban befolyásolta. Azóta édesanyjával van napi szintű kapcsolata, így érthető módon szorosabb kapcsolata is. „A válás előtt ugyanolyan jó kapcsolatom volt mindkettő szülőmmel, de most, ahogy érettebb leszek kezdem megérteni, hogy anya miért döntött úgy, hogy apával inkább mégse.” Laura édesapjára nem tekint kifejezetten bizalommal. Amikor segítségre van szüksége, akkor az édesanyja után nem édesapjához fordul. „Ha lelki problémáim vannak, akkor, ha nem anyukámat, akkor inkább a barátaimat keresem.”

Hunortól is megkérdeztem, hogy milyennek gondolja a szüleivel a kapcsolatát és hogy vél-e felfedezni a kapcsolatukban a szüleivel valami változást a válás előtt, illetve után. „Ezt sosem tudom eldönteni, hogy a szüleimmel közeli, vagy nem közeli a kapcsolatunk. Egyszerre hivatalos és tartózkodó, egyszerre bensőséges. A nagy átlaghoz viszonyítva szerintem inkább elzárkózó. (...) Nekem ilyen kibékült, nyugodt, szokványos, tipikus, könnyed, bizalmas kapcsolatom volt a szüleimmel, cserébe miután elváltak azért inkább megmaradtam zárkózottabbnak és szkeptikusabbnak és bizalmatlanabbnak, hidegebbnek.” Megkértem, hogy fejtse ki, mire érti azt, hogy szkeptikusabbá vált. „Szkeptikus voltam olyan értelemben, hogy nem tudtam bízhatok-e bennük, abban, hogy szeretnek.” Fontosnak találtam továbbá, hogy megkérdezzem, mit gondol, a gyerekkori élménye befolyásolja-e egyáltalán és amennyiben igen, akkor milyen módon a gyermekvállalási tervét. „A gyerekkorom megerősítette a szándékomat, hogy én viszont létre szeretnék hozni egy nagyon is jól működő családot, ha már nekem ez annyira nem adatott meg.” Hunor esetében a családi háttér valamelyest motiváló erőként hat rá, hogy ő majd másképp válhasson szülővé, mivel a szüleit nem tekinti példaértékűnek ebben a szerepkörben. „Talán kevésbé szeretnék hozzájuk hasonló szülő lenni. Ha ne adj Isten előfordulna az én életemben a válás, akkor talán ott példaértékűek. Ez nagyon rosszul hangzik, de szerintem ők jól csinálták. Nem veszekedve, nem ordítva, hanem kibékülve

és utána valamelyest én is belefértem mindkettejük életébe. Mint szülőkre azonban nem tudok példaképként tekinteni rájuk. (...) Érdekesmód végig kíséri ez valahol a mi családjunkat, mert még a nagypapámnak az édesapja is nagyon eltűnt és nem volt jelen a családban, nagypapám szintúgy, apum így az én életemben nem tudott jelen lenni. Tehát mint szülőre általános példaképként nem tudnék tekinteni. Anyukám oldalán is van az ő apukája, aki egyszer lelépett, aztán nem láttuk többet. Ott is van egy ilyen seb. Ő sem feltétlenül tudta, hogy kell szülőnek lenni.” Megkérdeztem Hunort, hogy elgondolkozott-e konkrétan azon, hogy mit szeretne másképp csinálni majd. „Egyszerre szeretném a párom irányába és a gyermekem irányába is jobban csinálni.”

Válás mint lehetséges családszociológiai ok

A családi háttér vizsgálatát a válásra szűkítettem le és ennek következményeire egy kisgyerek életében. Megvizsgáltam, hogy miképpen lehet hatással a családi háttér a későbbi családalapítási tervekre, illetve fontosnak tartottam kiemelni, hogy milyen hatással is lehet a válás egy kisgyermeknek a világról alkotott képére, tehát miben sérülhet az az idill, amelyben optimális esetben felnő egy gyermek.

Az interjúk során két különböző lehetséges hatást véltem felfedezni, amely a válást megtapasztaló gyerekeknél egy lehetséges oka lehet a gyermekvállalástól való tartózkodásnak. Olyan eset nem volt, mikor az interjúalanyom úgy gondolta volna, akár nukleáris, akár mozaikcsaládban nőtt fel, hogy a családi háttere nincsen semmiféle hatással a gyermekvállalási terveire.

Azokban az esetekben, amikor az interjúalanyom megélte, hogy a szüleinek a házassága felbomlik, két különféle módon volt hatással az adott illetőre. Az egyik ilyen esetben az interjúalanyommal készített interjú során arra jutottam, hogy a kérdezett szerepében a válás a gyermekvállalási demotiváció okai között közvetlenül jelenik meg. Tehát a szülők válása, vagy a szülőkkel a válás következtében megváltozott kapcsolat közvetlenül hat a kérdezett jövőjére.

A másik esetben azt figyeltem meg, hogy a válás közvetett módon is szerepet játszhat egy fiatal jövőbeni terveiben. Számos interjúm során megfigyeltem, hogy a válás következtében megváltozott anyagi helyzet, esetleges anyagi nélkülözések megtapasztalása, a megfogyatkozott idő mennyiség, amelyet egy egykeresős családmóddal egy szülő a gyermekére tud fordítani, illetve például a társba vetett bizalom, látva a szülők házasságának a felbomlását, visszatartó erő lehet egy fiatal számára a gyermekvállalás kérdésében. Így nem közvetlenül a válás, vagy a szülői magatartás megváltozása, azonban ezen események

következménye azokat a fiatalokat, akik átélték gyermekkorukban a szüleik válását, nagyobb mértékben érinti. Tehát a fentebbi, a teljesség igénye nélkül említett példák sokkal inkább jelen lesznek félelmek szintjén olyan fiatalokban a gyermekvállalás, családalapítás kérdésének fontolgatásakor, akik a szüleiknél hasonló problémákat láttak.

Egy további jelentőségteljes különbséget véltem felfedezni a két különböző családi háttérrel rendelkező fiatalok gyermekvállalási attitűdjei között. Míg azoknak a fiataloknak, akik átélték a szüleik házasságának felbomlását, a családalapítással kapcsolatos félelmek jelentős mértékben irányulnak a párkapcsolatukra, a majdani szülő-gyermek kapcsolatra, a családi harmóniára, szemben a nukleáris családokból érkező kortársaikkal. Az utóbb említett fiatalok félelmei, a szülői mintakövetés mellett, kevésbé a család felé irányulnak. Sokkal inkább külső félelmekkel küzdenek, melyek a társadalmi feszültségek, az értékek és a politikai döntések felé mutatnak.

Az interjúim elemzésekor azonban első sorban a közvetlen és a közvetett okokat vizsgáltam és ezek feltérképezésére törekedtem.

Válás okozta sérülések egy kisgyermek világról alkotott képében

Flóra, aki maga nem, csupán közeli ismerősein keresztül tapasztalhatta meg a válás okozta sebeket, traumákat azzal a szemléletes példával élt, mikor arról kérdeztem, hogy szerinte a válás következtében miben sérülhet egy kisgyermeknek a világról alkotott ideális képe, hogy „kicsúszik a lába alól a talaj”. Szerinte a legrosszabb, hogyha egy gyermek szülei éppen akkor válnak el, mikor a gyermek a tinédzser éveibe ér bele, hiszen ilyenkor a szülőkre, mint biztos, stabil kapaszkodók az életében, még nagyobb szüksége lenne, mint korábban.

Imre, akinek a szülei nem váltak el, azonban édesanyját elég fiatalon elveszítette úgy gondolja, hogy egy gyermeknek szüksége van apára és anyára is. Az apuka nem tudja pótolni az anya szeretetét, illetve fordítva sem működik. Imre szerint, amikor egy gyermek szülei elválnak és valamely szülőjével megszűnik a mindennapos, szoros kapcsolat, akkor egy olyan érzelmi szeletet veszít el az életéből, melynek hatására sérül az általa ismert családi légkör és kiesik valamelyik szülői minta. Ez később, amikor már az ember a saját családját szeretné megalapítani kérdéseket vethet fel.

Éva szerint egy kisgyermek a válás következtében gyakran válhat elhanyagolttá. Nem kap megfelelő szeretetet és figyelmet egy olyan helyzetben, amely számára szintén nagy traumát és megviselést jelent. Továbbá Éva kifejtette, hogy ha a szüleitől nem kapja meg azt a szeretetet, melyet korábban, esetleg még úgy is érzi, hogy ő lehet az oka a szülei válásának,

illetve, hogy teherré vált a szülei számára, akkor erősen sérülhet az önképe és súlyos önvádaskodásba kezdhet.

Hunor elmondása szerint a válás hatására lett a szüleivel a kapcsolat hivatalos és távolságtartó. „Ez az eltávolodás szerintem biztosan a váláshoz köthető. (...) Addig a világ egy biztonságos buborék volt, amiben volt apa, volt anya és volt az otthonunk. Rendszerszinten jártam iskolába, rendszerszinten jártam el a barátaimmal játszani. És ez a buborék hirtelen a válással kidurrant, megláttam, hogy a buborékon kívül mi van, hogy alapvetően az egész nem ilyen ideális és talán ebben sikerült a leginkább az én világról alkotott képem, hogy azóta én nagyon tervezővé váltam, hogy minden biztonságos legyen.” Hunor kifejtette, hogy fél attól, hogy valami ismét akkora fájdalmat okoz majd neki, mint amekkora fájdalmat érzett, mikor szétesett a családja. Emiatt szereti a kiszámíthatóságot és frusztrálja, hogyha az eseményekre nem tud hatással lenni.

Válás mint a gyermekvállalási demotiváció közvetlen oka

Anett, aki a gyermekkorát követően elmondása szerint erősen szorongóvá, bizalmatlanná és bezárkózottá vált, kimondottan nem szeretne gyermeket vállalni. Arra a kérdésre, hogy miért nem egyértelműen a saját gyermekkorát, illetve a rossz anyai mintát hozta okként. Anett nem tart aktív kapcsolatot 3-4 embernél több személlyel és nem kedveli a társaságot. Párjával kezd bizalmi kapcsolatot kiépíteni, azonban felé is gyakran zárkózott. A félelme azt illetően, hogy édesanyjához hasonló anyukává válik, mivel nem látott maga előtt más mintát, nagyon erős. Továbbá azt is megemlítette, hogy nem biztos benne, hogy a saját gyermekével természetesen, érzelmesen, nyitottan tudna viselkedni. Gyermekre nem vágyik, neki egy kisállat, akiről gondoskodhat pótolja azt az űrt, amelyet esetleg később egy kisgyermek hiánya jelenthetne.

Éva szerint az ő gyermekkorát, a szülői minták, amik hatottak rá, mélyen befolyásolják a családalapítással kapcsolatos terveit. Éva 15-16 évesen eldöntötte, hogy ő nem szeretne saját gyermeket vállalni, de az örökbefogadás gondolata is távol áll tőle. Bizalmatlan azt illetően, hogy az ember eljut-e valaha is arra a pontra, hogy olyan biztos legyen a párjában, hogy egy gyermeket bevállaljanak, amely évtizedekre összeköti őket. Továbbá Évában szintén nagyon erős visszatartó erő a félelem, hogy véletlenül se szeretne olyan édesanyává válni, mint amilyen ő anyukája volt. Nincs előtte olyan anyai példa, akibe kapaszkodhatna. Véleménye szerint ő csak rossz példát látott maga előtt és ő nem szeretne egy kisgyereknek olyan maradandó, fájó sebeket okozni, mint amilyeneket ő maga hordoz. Évában a szabadságvágy, a kitörni vágyás érzése erősebb, mint a vágy az elköteleződésre, továbbá ő is megemlítette, hogy egy gyermek

eltartása anyagiilag is megterhelő tud lenni és ha esetleg magára maradna a gyermekével, akkor nem szeretné kitenni őt annak az élménynek, melyben neki is volt része, hogy nincsen ennivaló otthon. Így Évánál a családi háttér, a válás okozta sérülések szintén egy általa kimondott, közvetlen ok azt illetően, hogy ő miért nem szeretne gyermeket vállalni.

Válás, mint a gyermekvállalástól való tartózkodás közvetett oka

Péter a beszélgetésünk elején, mikor a gyermekvállalási terveiről kérdeztem, akkor elmondta nekem, hogy bár ő nagyon szeretne gyermeket a későbbiekben, mivel úgy érzi, hogy egy ember élete akkor teljes, hogyha családos életet tud élni, sok minden visszatartja ettől, a legfőbb oka azonban az anyagi helyzet. „A jólétet elengedhetetlennek tartom a gyerekvállaláshoz, tehát az, hogy semmiképpen se kelljen nélkülözni és el tudunk úgy tartani egy harmadik felet is, hogy semmiben se kelljen nélkülöznie. Azt olyan rossz érzés látni, hogy emberek arra szoruljanak, hogy buszozzanak egy fárasztó nap után 2-3 kisgyerekkel.” Megkérdeztem Pétert, hogy ő maga átélte-e valaha olyan helyzetet, amikor nélkülöznie kellett és erre gondolkodás nélkül azt a saját példát hozta, hogy milyen körülmények között éltek a bátyjával, miután az édesapja elköltözött. Péter, mikor az édesapjáról beszélt azt is kiemelte, hogy míg az anyukája nem járult hozzá az anyagi kasszához, az édesapja sokat dolgozott és emellett nagyon kevés ideje maradt a családjára. „Ő nagyon keveset volt otthon, amikor én voltam gyerek, erre nagyon emlékszem, én ezt semmiképp sem akarnám. Én nagyon részt akarok venni majd a gyerekeim életében és azt akarom, hogy ne kelljen a munka miatt lemondani erről.” Péter esetében is szorosan összekapcsolódnak a gyermekkori élményei és a jövőbeli gyermekvállalási terveivel kapcsolatos félelmei. Péter szeretne családot alapítani, az viszont kirajzolódott, hogy ami visszatartó erő lehet számára, illetve ami félelemmel töltheti el ezzel kapcsolatosan az, többek között, szorosan kapcsolódik az ő személyes tapasztalataihoz, amelyeket a válás következtében élt meg.

Laura magát a férfikkal szemben kifejezetten bizalmatlannak tartja. Megkérdeztem, hogy szerinte mi lehet ennek a bizalmatlanságnak az oka. „Ez, hogy az a férfi, aki a központban van egy gyerek életében, az az apukája. Talán esetleg tudat alatt formálhatta nekem a felfogásomat arról, hogy milyenek a férfiak. Tehát ez, hogy ilyen sok párja volt az évek alatt erre én negatívan nézek. Emiatt is van, hogy úgymond magas elvárásaim vannak néha, mert nem akarom, hogy úgy járjak, mint anya.” Ezenfelül Laura a bizalmatlanság mellett megfontoltabb és nem kezdeményező. „Úgy érzem, hogy szerintem jóval tudatosabban gondolkozok a párválasztásról, mint a korosztályom.” Laura számára a válás, mint egy kapcsolat lehetséges kimenetele nem riasztó, azonban, mivel láthatta, milyen keresztül menni

egy ilyen törésen, inkább elővigyázatossá vált a párkapcsolatok terén. Megkérdeztem továbbá Laurát, hogy az édesanyja példája és hogy láthatta, hogy mik a nehézségei annak, mikor egy szülőnek egyedül kell felnevelnie a gyereket nem riasztja-e vissza attól, hogy gyermeket vállaljon. „Nagyon felnézek anyukámra és nem riaszt el a gyerekvállalástól, mert látom, hogy ő is elég jól végig tudta csinálni. (...) Az egyetlen ellenállás az, hogy nem itthon szeretném felnevelni, hanem valahol ott, ahol jobb az oktatás és ahol többet tudok vele lenni, mint az én anyukám velem. (...) Olyan állást szeretnék, ahol jó jövedelem lenne és mindent meg tudnék adni neki, ami kell egy jó élethez. (...) Szeretnék elég időt tölteni a gyerekemmel, ugye mondtam, hogy az én anyukám nem töltött velem elég időt, de ez egy kisgyereknek fontos. (...) Én amikor ovis voltam, akkor például sokat voltam anya munkahelyén ott vele, mert nem tudtam máshol lenni, amikor már nem volt ovi. Másnak nem volt ilyen élménye, mert vagy a másik szülővel volt otthon, vagy a nagymamához elment, de nekem ugye ott kellett lennem, mert nem tudtam máshol lenni. Ezt amúgy anyukám mondta, hogy ő szintén töltött időt az anyukája munkahelyén és akkor mondta, hogy az ő gyereke nem lesz az ő munkahelyén délután és hát én mégis ott voltam.” Lauránál a családalapítási vágy nagyon erős és határozott, azonban a félelem, hogy megismétlődik vele, ami megtörtént édesanyjával és előtte megtörtént a nagymamájával, ugyanúgy megjelenik. Illetve szintén felfedezhető az anyagi gondoktól való félelem mögött meghúzódó személyes tapasztalat, amely a kétkeresős családmódel szítéséhez vezethető vissza. Miután Laura édesanyja egyedül maradt a lányával, Laura megtapasztalhatta, hogy az édesanyjának egyedül kell eltartania kettejüket, amely egy szülőnek komoly anyagi terhet tud jelenteni, továbbá Laurára a munka mellett kevés ideje maradt. Így Laurában a gyermekvállalással kapcsolatosan ezek a félelmek, továbbá a fent részletezett feltételek fogalmazódnak meg.

Hunort arról kérdeztem, hogy szerinte az ő jövőbeli terveire milyen hatása lehet a gyermekkorának, illetve a szülői háttérnek, így felelt: „Valamilyen módon biztosan hatással van a gyermekvállalási tervekre, ha valakinek elváltak a szülei. Alapból a gyermekvállalás feltételez egy családot és neked a családról már ott lesz egy emléked, egy megítélésed, hogy a család egy törékeny dolog, egy bizonytalan dolog. Félni fogsz kötődni máshoz, mert mi van, ha ott lesz a vége, amit az én szüleim produkáltak, vagy lehet, hogy nem tudod, hogy kell szülőnek lenni, akkor minek próbálkozzak.” Hunorban a bizonytalanságtól való félelem az élet más területein is megjelenik, ahogyan korábban leírtam, miért is vált Hunor mindent pontosan megtervező típus. Ez a szorongás, ami arra irányul, hogy nem mindenre tud hatással lenni, a válással kapcsolatos élményével szorosan összefüggésben van. Továbbá azt illetően benne is megjelenik

a félelem, hogy mivel nem látott példaértékű szülői mintákat maga előtt, így milyen szülő válik majd belőle. Ehhez kapcsolódik a szorongás arra vonatkozóan, hogy ugyanolyan sebeket fog okozni az adott illető a gyermekének, mint amilyeneket ő maga kapott a szüleitől. „Az fontos számomra a gyerekvállaláshoz, hogy nekem vagy a páromnak legyen egy biztos pénzkereseti forrásunk, mert a családot fenn kell tartani. (...) Amit én viszont kiemelnék, hogy legyen a párom részéről is egyfajta eltökéltség. (...) Sokkal dominánsabb az anyagi helyzet, ami valahol talán nem szerencsés, de jelen van.” Hunor esetében a válás következtében megtapasztalt anyagi nélkülözésnek köszönhetően a stabil anyagi kereset igénye szintén jobban kihangsúlyozva jelenik meg, mint olyan fiatalok esetében, akik nem tapasztaltak anyagi nélkülözést. A válás következtében a kétkeresős családmódel megváltozása egykeresős családmódelre, ahol valamely szülőnek nagy részben egyedül kell eltartania a gyereket, sok esetben anyagi nehézségeket okoz, továbbá a külön költözés, egyéni lakásfenntartás, illetve egyéb, a válás következtében felmerülő plusz kiadások jelentős anyagi terheket róhatnak egy szülőre.

Egyéb lehetséges társadalmi, családpszociológiai okok

Az interjúalanyaimat az interjú legutolsó két kérdéseként megkértem, hogy mondják el, hogy szerintük milyen egyéb társadalmi okok állhatnak a gyermekszám csökkenése mögött, illetve, hogy szerintük mivel lehetne motiválni a mai fiatalokat a gyermekvállalásra. Ez alapján kiderítettem, hogy számukra mik a legnagyobb hátráltató tényezők, melyek a társadalommal, az értékekkel, illetve a mai ideológiákkal kapcsolódnak össze. Számos különböző és egyszerre ellentétes választ kaptam.

Lilla főképpen az értékekre, az elfogadóbb szemléletre, illetve a megfelelő kommunikációra helyezte a hangsúlyt, mivel szerinte így a gyermekek és szüleik között egy bizalmasabb kapcsolat jöhetne létre, illetve a szülők közötti kommunikáció pedig az önromboló társaságok elkerülését, az ellentmondásos értékrendek összehangolását segíthetné. „Ideálisnak gondolnám, ha a főbb értékek a szülőknél egyeznének, az nagyon sokat segítene. (...) A nyílt kommunikáció is sokat segítene. Szerintem nagyon sok téves információ és rossz környezet így alakulhat ki, hogy megtaníttjuk a gyerekeinket elcsitítani és ezt is, azt is elmismásoljuk. Ki kéne írtanunk, hogy ha nem beszélünk róla, akkor megoldódik a probléma. (...) Szerintem a kultúra, az anyagi szint, az intelligencia, hogy felméröd a helyzeted, a környezeted és a saját mentális állapotod erősen közrejátszik abban, hogy szeretne-e a mindenkor fiatalság gyermeket vállalni. Továbbá a politikai tényezők is eléggé befolyásolják.”

Imre erre a kérdésre úgy felelt, hogy véleménye szerint a nagyobb létbiztonság, illetve a kisgyerekesekre vonatkozó munkahelyi előírások, például, hogy ne lehessen őket rögtön elküldeni leépítéskor, továbbá a szemléletváltás, hogy az életben a család értéke a karrier és az anyagiak elé kerüljön, segítene abban, hogy a jövőben több fiatal vállaljon gyermeket.

Éva fontosnak tartaná, hogy a gyermekek mentálhigiénéje nagyobb figyelmet kapjon és hogy a gyermekeknek legyen több lehetőségük a saját gyermekkorukat egy szakember segítségével feldolgozni. Továbbá, szerinte a fiatalokat, a jövőbeli szülőket nem csupán a gyermekek fizikai nevelésére, hanem a pszichés fejlődésüknek segítésére is fel kellene készíteni. Ezen felül Éva egy liberálisabb, elfogadóbb társadalomban valószínűbbnek tartja, hogy a fiatalok a gyermekvállalás mellett döntsenek.

Péter szerint meghatározó lehet a családi háttér párválasztás szempontjából is és úgy vélte, hogy aki előtt példaként ott van egy felbomlott házasság az valószínűleg amellett, hogy tudatosabban választ párt, több időt is igényel, hogy megbízzon a társában és rászánja magát a családalapításra. „Szerintem sokkal tudatosabban választ egy olyan gyerek feleséget, akinek elváltak a szülei, mint egy olyan gyerek, akinek nem. Az sokkal kevésbé fog ráfókuszálni erre a témára.” Péter viszont sok fiattal ellentétben úgy véli, hogy a mai magyar családpolitika és általános értékrend kedvező a családoknak. „A mostani Magyarországon, ahol a konzervatívabb értékek dominálnak, ahol a család érték, szívesen vállalnék gyereket.”

Mikor Laurát kérdeztem az alábbi kérdésről, így felelt: „Egy olyan világban szívesen vállalnék gyereket, ahol tudok vele időt tölteni, meg tudom tanítani dolgokra, meg tudom mutatni neki a világot úgy, ahogy az én anyukám próbálja nekem.” A válaszában szintén megjelenik a személyes gyermekkori tapasztalat, amelyen javítani szeretne a jövőben.

Hunor kevésbé érzi úgy, hogy a liberális eszmék terjedése elősegítené a fiatalok gyermekvállalási kedvének fellendülését. Véleménye szerint főként a kortárs értékrendek, trendek megváltoztatásával lehetne a fiatalokat a családalapításra motiválni. Napjainkban a szakmai sikerek nagyobb értéket képviselnek, mint a család, amelyeket szerinte legalább egyenlő szintre kellene hozni. Hunor arról, hogy ő milyen világot tart a gyermeknevelés szempontjából ideálisnak azt felelte: „Olyan világban szeretnék gyermeket vállalni, ahol én szülő lehetek.”

ÖTÖDIK FEJEZET

Összegzés

A kutatásom eredményeként megállapíthatom, hogy a gyermekvállalás kérdésében jelentős szerepet játszanak a fiataloknál a családszociológiai okok. A válás egy különösen is nagy szerepet játszó tényező egy fiatal esetében. Mind közvetett, mind pedig közvetlen módon megfigyelhető, hogy azoknak a fiataloknak az esetében, akik átélték a szüleik házasságának széthullását, a válás okozta félelmek erőteljesen megnyilvánulhatnak a családvállalás esetében. Nem elhanyagolható azonban, hogy a családi háttér közvetett módon azokat a fiatalokat is befolyásolhatja, akiknek nem váltak el a szüleik. Ez a hatás mindkét esetben lehet motiváló, pozitív hatás is, illetve demotiváló, negatív hatás. Ezen felül az a különbség is élesen kirajzolódott a válást megtapasztalt fiatalok, illetve a válást nem tapasztalt fiatalok motivációi között, hogy míg az előbbi csoportba tartozó válaszadók félelmei, aggályai sokkal inkább vonatkoztak a párkapcsolatra, a szülő-gyermek kapcsolatra, a családi harmóniára, addig az utóbbi csoportot erősítő válaszadók félelmei kitekintettek a családi keretek közül és a félelmek között nagy szerepet játszottak, a szülői mintakövetés mellett, a társadalmi problémák, az értékek, az érzelmek és a politikai helyzet is.

Jövőbeli tervek

Tekintettel a házasságok és válások számának rapid változására, illetve a további együttélési formák széles körben elterjedté válására, a családi átalakulások, illetve ezen átalakulások hatásának vizsgálata a jövőben még aktuálisabbá válik. A továbbra is egyre csökkenő gyerekszám mögött álló okok feltérképezése elengedhetetlen ahhoz, hogy mérsékelhessük a népességsökkenést. A gyermekvállalás mögött meghúzódó demotiváció, illetve egyéb félelmek megismerése és ismertetése számos fiatalnak nyújthatna útmutatót, amely más megvilágításba helyezhetné számukra a gyermekvállalás kérdését és felhívhatná a figyelmet a saját gyermekkor feldolgozásának fontosságára. Bár a kizárólag kvalitatív módszerekkel feltérképezhető területet nem lehet reprezentatív módon vizsgálni, érdemes lehet különböző társadalmi rétegek esetében megvizsgálni a családi háttér fontosságát a fiatalok döntéshozatalára nézve.

A jövőben, ha alkalmam nyílik rá, örömmel folytatnám a kutatásomat fókuszcsoporthal, illetve különböző társadalmi rétegekből jövő interjúalanyok vizsgálatával.

Folytatva a témámat fontosnak találnám megvizsgálni, hogy a válás okozta trauma az általam megismert néhány közvetett okon túlmutatóan milyen egyéb közvetett hatással lehet egy fiatalra a gyermekvállalás, családalapítás terén.

Továbbá azt gondolom, hogy a válás mellett más családszociológiai okra is érdemes lenne nagyobb hangsúlyt fektetni a jövőben, mint például a szülő-gyermek kapcsolatra, amely tapasztalataim alapján nem elhanyagolható hatással bír, nem csupán a mozaikcsaládokból, hanem a nukleáris családokból jövő fiatalok esetében is, a családalapítási tervekre.

FORRÁSJEGYZÉK

Mesterséges intelligencia

Az OpenAI, ChatGPT mesterséges intelligenciát a dolgozatomban kizárólag nyelvhelyesség ellenőrzésre használtam, mivel a mesterséges intelligencia lehivatkozásáról a pályamunkám összeállítását követően értesültem, így pontos dátum helyett mindössze hónapokat felölelő időintervallumot tudok megadni, mely idő alatt a dolgozatomban írott formája készült: 2024 január és 2024 július között.

Felhasznált irodalom

Domokos Tamás, Kántor Zoltán, Pillók Péter, Székely Levente (2023). Magyar Fiatalok 2020 Kérdések és válaszok - Fiatalokról, fiataloktól, Erzsébet Ifjúsági Alap

Letöltés helye: chrome-

extension://efaidnbmnnnibpcajpcgiclfndmkaj/https://tarsadalomkutato.hu/wp-content/uploads/2021/07/magyar_ifjusag_2020_web-v%C3%9Ag.pdf (2024.10.01.)

Engler Ágnes, Purebl György, Susánszky Éva, Székely András (Eds.) (2022). Hungarostudy 2021 Tanulmányok, *CSALÁD-EGÉSZSÉG-KÖZÖSSÉG* Századvég Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért

Gyorgyovich Miklós, Pári András (2023). A család(fogalom) pluralizálódása a magyar társadalomban In: Pári András és Gyorgyovich Miklós (Eds.), *CSALÁD-ÉRTÉK-TÉR, Tanulmányok a családi értékekről* (pp.13–36.), Századvég Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért

Kapitány Balázs (2015). A népesedéspolitikával kapcsolatos elvárások és a családtámogatások ismertségének változása Magyarországon 2010–2016 között. *Tanulmányok*, 58 (4) (pp. 267-285.)

Letöltés helye:

<https://www.demografia.hu/kiadvanyokononline/index.php/demografia/article/view/2668/2520>

Kapitány Balázs, Spéder Zsolt (2021). Gyermekvállalás *Demográfiai portré 2021*, (pp.45–64.) KSH Népeségtudományi Kutatóintézet

Letöltés helye:

<https://www.demografia.hu/kiadvanyokononline/index.php/demografiaiportre/article/view/2837/2727> (2024.10.01.)

Kimberly Zapata (2023. 08. 17) What is gentle parenting? *Parents* online folyóirat, Raising Kids: Parenting advice

Letöltés helye: <https://www.parents.com/parenting/better-parenting/style/what-is-gentle-parenting/> (2024.10.01.)

Kollega Tarsoly István, Balogh Margit, Bekény István, Dányi Dezső, Élesztős László, Hernádi László Mihály, Oros Iván, Tiner Tibor (szerk.) (1997). A család kialakulása, a családformák történelmi változásai *Magyarország a XX. században/ Természeti környezet, népesség és társadalom, egyházak és felekezetek, gazdaság II. kötet*, Babits Kiadó

Letöltés helye: <https://mek.oszk.hu/02100/02185/html/96.html> (2024.10.01.)

Magyarország Alaptörvénye, L. cikk (1)

Letöltés helye: <https://njt.hu/jogszabaly/2011-4301-02-00> (2024.10.01.)

Makay Zsuzsanna (2018). Családpolitika Magyarországon 2010 óta. *Új Egyenlőség*

Letöltés helye: <https://ujegyenloseg.hu/csaladpolitika-magyarorszagon-2010-ota/> (2024.10.01.)

Makay Zsuzsanna, Domokos Tamás (2016). Társadalmi újratermelés – a magyarországi ifjúság demográfiai folyamatai In: Székely Levente (Eds.): *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúság Kutatás 2016.* (pp. 77.-106). Kutatópont Kft

Makay Zsuzsanna, Szabó Laura (2018). Válás *Demográfiai portré 2018* (pp. 29–46.) KSH Népeségtudományi Kutatóintézet

Letöltés helye:

<https://demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografiaiportre/article/view/2729/2642>: (2024.10.01.)

Markos Valéria, Zenovitz Lili (2023). A párkapcsolat típusa és a gyermekvállalás In: Pári András és Gyorgyovich Miklós (Edts.): *CSALÁD-ÉRTÉK-TÉR Tanulmányok a családi értékekről* (pp.111–124.) Századvég Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért.

Papházi Tibor, Uhljár Péter, Ferkis Anna, Kapdebo Ágnes (2023). Fiatal felnőttek gyermekvállalása: tervek és motivációk In: Pári András és Gyorgyovich Miklós (Eds.): *CSALÁD-ÉRTÉK-TÉR, Tanulmányok a családi értékekről* (pp. 71–90.) Századvég Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért

Szalma Ivett, Takács Judit (2016). Gyermektelenség Magyarországon: Mítoszok és kutatási eredmények (pp.159–167.) *Magyar Tudomány*

Székely Levente (2021). Tudatos gyermekvállalás és anyagi biztonság *Kapocs 4* (3.-4) (pp. 60.-63.)

Letöltés helye: chrome- <https://epa.oszk.hu/02900/02943/00087/pdf/>

Webgráfia

EUROSTAT – Total Fertility Rate: www.ec.europa.eu

Központi Statisztikai Hivatal – Adattáblák: www.ksh.hu

KSH Népeségtudományi Kutatóintézet – Tudástár: ww.demografia.hu

Országos Széchényi Könyvtár – *Kapocs*: ww.oszk.hu

Statista – Population of Hungary: www.statista.com